

VIDUÏTAT I MONOGÀMIA:

DOS ESTUDIS DE CAS EN EL CONTEXT DE L'AMOR ROMÀNTIC I EL POLIAMOR

1

Treball de fi de grau

Antropologia i Evolució Humana

A càrrec de: David Berga Molina
Director: Jordi Roca Girona

UNIVERSITAT
ROVIRA I VIRGILI

Universitat
Oberta
de Catalunya

¹ Imatge: "Black flower" de torange.biz drets: sota llicència Creative Commons Attribution 4.0 International License

Resum

Aquest treball planteja una reflexió sobre dos models sexeafectius de la postmodernitat (l'amor confluent i el poliamor) dins el marc de la monogàmia i les seves impugnacions. Tanmateix aquesta anàlisi es materialitza a través d'una variable fins ara no tinguda en compte: la viduïtat. La perspectiva oberta a partir de les entrevistes a dues parelles afectades pel decés prematur i sobtat d'un cònjuge fa sorgir un seguit de paradoxes i contradiccions dins el context ideacional de l'amor romàntic.

Paraules clau:

Viduïtat, Mort, Poliamor, Monogàmia, Amor Romàntic, Gelosia, Dol

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ.....	4
2. MARC TEÒRIC I ESTAT DE LA QÜESTIÓ.....	4
2.1 La perspectiva històrica.....	4
2.2 La perspectiva biologicista.....	5
2.3 La perspectiva política i feminista.....	6
2.4 Amor i capitalisme.....	7
3. L'AMOR ROMÀNTIC. ELS SEUS MITES I CARACTERÍSTIQUES.....	7
3.1 L'amor confluent.....	9
3.2 L'hegemonia de l'amor romàntic.....	10
3.3 Aparició en escena de les no-monogàmies.....	11
4. MODELS QUE CONVIUEN: INTRODUCCIÓ AL TREBALL DE CAMP.....	11
5. METODOLOGIA.....	12
6. ENTREVISTES.....	13
6.1 Cas 1: Jordi, Helena i Roger.....	13
6.1.2 Jordi.....	13
6.1.3 Helena.....	19
6.2 Cas 2: Francesc, Roser i Judit.....	27
6.2.1 Francesc.....	28
6.2.2 Roser.....	33
7. ANÀLISI.....	39
8. CONCLUSIONS.....	44
9. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA.....	46

Em costa imaginar-te absent per sempre.
Tants de records de tu se m'acumulen
que ni deixen espai a la tristesa
i et visc intensament sense tenir-te.
No vull parlar-te amb veu melangiosa,
la teva mort no em crema les entranyes,
ni m'angoixa, ni em lleva el goig de viure;
em dol saber que no podrem partir-nos
mai més el pa, ni fer-nos companyia;
però d'aquest dolor en trec la força
per escriure aquests mots i recordar-te.
Més tenaçment que mai, m'esforço a créixer
sabent que tu creixes amb mi: projectes,
il·lusions, disigs, prenen volada
per tu i amb tu, per molt distants que et siguin,
i amb tu i per tu somnio d'acomplir-los.
Te'm fas present en les petites coses
i és en elles que et penso i que t'evoco,
segur com mai que l'única esperança
de sobreviure és estimar amb prou força
per convertir tot el que fem en vida
i acréixer l'esperança i la bellesa.
Tu ja no hi ets i floriran les roses,
maduraran els blats i el vent tal volta
desvetllarà secretes melodies;
tu ja no hi ets i el temps ara em transcorre
entre el record de tu, que m'acompanyes,
i aquell esforç, que prou que coneixes,
de persistir quan res no ens és propici.
Des d'aquests mots molt tendrament et penso
mentre la tarda suaument declina.
Tots els colors proclamen vida nova
i jo la visc, i en tu se'm representa
sorprenentment vibrant i harmoniosa.
No tornaràs mai més, però perdures
en les coses i en mi de tal manera
que em costa imaginar-se absent per sempre.

“Lletra a Dolors” de Miquel Martí i Pol.
(Poema llegit durant una cerimònia en record del Roger, difunt company de l'Helena)

1. INTRODUCCIÓ

El present treball sobre la monogàmia i la viduitat té el seu origen en una conversa casual amb una de les persones que amb posterioritat han participat de les etnografies aquí analitzades. En aquesta conversa sorgí el sorprenent argument que, malgrat aparentment aquesta persona estava mantenint una relació monògama, en realitat ella sentia que hi havia una tercera presència tan rellevant que es podria parlar d'un triangle amorós, d'un espai de no-monogàmia que, si bé simbòlic, era tanmateix molt clar i contundent. Aquesta tercera presència no era altra que la difunta del seu actual company, a qui, d'alguna manera, havien integrat en el seu dia a dia. Aquest fet, que per si sol ja era mereixedor d'una investigació sobre el qüestionament de la monogàmia i l'amor romàntic més enllà de la mort, va ser el precedent que amb posterioritat em va dur a contactar amb una altra parella altament homologable en moltes de les seves característiques personals i relacionals però que en canvi havien protagonitzat una gestió emocional sensiblement diferent de la seva situació en relació al factor de la viduitat. Dos paradigmes, el de l'adhesió i el de la impugnació a l'amor romàntic i la monogàmia, radiografiats a través de la variable de la mort/viduitat.

2. MARC TEÒRIC I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Per tal de contextualitzar correctament la temàtica que ens ocupa, la intersecció entre la viduitat i dues aproximacions sensiblement diferents del fet amorós, hem de passar forçosament primer per fer un apunt històric i teòric per diverses perspectives acadèmiques que situïn en l'origen i la vigència del model de relació sexeafectiu hegemònic avui en dia: l'amor romàntic.

2.1. La perspectiva històrica

Per a fer això cal començar de ben enrere, i entendre que, a partir d'un cert punt en l'evolució humana, la nostra espècie va produir, a partir de l'afecció natural *intraespècie*, una capacitat de vincle específica, un constructe cultural anomenat *amor*, una eina evolutiva intangible (donat que es basa en un teixit d'emocions i sentiments transmès/reproduït a través de la socialització) que ens hauria de permetre reforçar un sistema d'aliances que actuava (i actua, de fet) com un mecanisme de cooperació i supervivència en el qual l'individu podia comptar amb una xarxa més gran -la família i/o la comunitat-, de la qual podia obtenir solidaritat i ajut, si bé a canvi d'oferir-ne també contrapartides (Roigé i Dalmau, 2016; Shumway, 2003). A partir d'aquí, aquest constructe social ha anat adaptant-se als diferents contextos històrics, socials i culturals redefinint segons el moment, els vincles que hi ha d'haver (o no) entre tres elements molt concrets: els afectes, el matrimoni i el sexe. Anthony Giddens (1988, pàg.43-44), alternativament, en alguns casos fusiona dues de les variables, l'afecte i el sexe, en una sola combinació, que anomena *amor passional* (o *amour passion*), que pel seu poder socialment desestabilitzador no és desitjable en moltes tradicions, inclosa la nostra en etapes anteriors. En aquest sentit per exemple, en l'Antiga Grècia i Roma l'afecte i la sexualitat estaven molt lligats, però el matrimoni no, ja que aquest era un espai amb funcions bàsicament reproductives (Roigé i Dalmau, 2016; Shumway, 2003). A l'Edat Mitjana, els afectes, el matrimoni i la sexualitat anaven per canals diferenciats. A l'Antic Règim existien de forma independent el matrimoni de conveniència i l'amor romàntic no sexual. La cosa començà a fer un dels seus girs més grans amb l'adveniment d'un nou canvi global, la revolució industrial: la gent va accedir a noves formes de subsistència, que implicaven (entre moltes altres coses) migracions del camp a la ciutat i amb les quals es va anar perdent el vincle amb la terra i les

famílies que hi deixaven per poder començar a rebre salaris per noves feines especialitzades. A partir d'aquest moment, el matrimoni de conveniència de l'Antic Règim va començar a deixar de tenir sentit, de manera que la institució hauria de ressituar-se. Aquest nou context econòmic on l'individu s'obre pas, convergeix amb les idees de la il·lustració: el buit deixat per la religió i els vells costums és ocupat ara per les noves idees sobre els drets individuals com ara el dret a la consecució personal de la felicitat. És a partir d'aquí que apareix el nou paradigma amorós, que relliga ara sí, i de forma consistent, els tres eixos: els afectes, el matrimoni i la sexualitat. En aquest nou paradigma, els sentiments i les emocions de les persones són importants i se situen, de fet, al centre de les relacions matrimonials. A partir d'aquest moment, la gent progressivament (tot seguint l'estela de la burgesia, la nova classe social dominant) es casarà cada cop més per amor: una passa ineludible cap a la recerca de la felicitat dins aquest nou acord *lliure* entre individus. L'amor romàntic apareix ara com *un espai de llibertat i d'autorealització* (Giddens, 1988, pàg. 46) i es reformula al mateix temps que ho fa l'economia, i la societat industrial. El nou model de relació va ser adoptat i reproduït doncs, progressivament, per tots els nous actors socials i culturals.

L'amor romàntic tal com l'entendem avui és, doncs, en gran part, fruit de la modernitat. A partir d'aquí, el nou sistema socioeconòmic (el capitalisme, acomboiat pel seu braç ideològic: el liberalisme econòmic) aprofitaria aquesta oportunitat per a poder-ne extreure el màxim avantatge per al seu creixement: el nou i intens desig de consecució de la felicitat per part dels individus a través de la llibertat, la independència i de l'amor havia de ser el motor que lligaria la nova combinació de les tres variables (els afectes, el matrimoni i la sexualitat) a dos nous elements: la producció i consum. La imatge de la felicitat quedava fortament lligada al concepte de l'amor, amagant la part menys llaminera: la quotidianitat, l'esforç, el dolor, la complexitat, o el drama. Si l'amor havia de ser un vehicle comercial, havia d'amagar tots aquests aspectes, i mostrar només la cara més amable: la joia, el final feliç, la omnipotència, la màgia... Un amor idealitzat entre persones idealitzades.

2.2. La perspectiva biologicista

Tanmateix, i en ares de contrastar diversos punts de vista sobre els orígens de l'amor romàntic, no podem deixar d'assenyalar el posicionament de l'antropòloga Helen Fisher, que atribueix algunes de les característiques que hem presentat aquí com a típiques de l'amor romàntic contemporani com a tradicionals en moltes altres cultures:

Romantic love also is visible in *traditional* societies. In an examination of 166 cultures, anthropologists William Jankowiak and Edward Fischer found evidence of romantic love in 88 percent of them, People sang love songs. Individuals eloped. And the folklore of many societies portrayed romantic entanglements...They concluded that romantic love, which they equate with passionate love, constitutes a human universal. (Fisher, 1996, pàg.31)

Segons la seva hipòtesi els homes i les dones hem desenvolupat una xarxa cerebral específica que respon a les característiques de l'amor romàntic que ens ha fet passar evolutivament *d'una atracció temporal per un individu "especial" a ser capaços de morir per la persona estimada*, aquesta fixació vindria donada pel fet que el bipedisme generaria la necessitat de l'ajut extra d'una parella regular per part de les femelles per tal de poder gestionar el fet de deixar de dur les cries arrapades a l'esquena, amb els impediments de mobilitat que això significava (Fisher, 2004, Pàg. 148, 152). Però, encara que aquestes afirmacions biologicistes (arriba a parlar d'un *gen de la*

monogàmia) fossin certes, hem de remarcar una divergència conceptual molt important: el fet que la naturalesa i novetat de l'amor romàntic contemporani és precisament la necessària interacció dels tres elements esmentats: els afectes, el matrimoni i la sexualitat, i que si no es donen els tres en combinació, en realitat ens estaríem acostant més als models premoderns com els esmentats anteriorment, en els quals les tres variables es donaven per separat o com a molt en grups de dos. De fet, al final mateix del primer paràgraf de Fisher, l'antropòloga admet explícitament que l'homologació *romantic love/passionate love* no la fa ella, sinó els investigadors William Jankowiak i Edward Fischer. En qualsevol cas, per a fer una comparació intercultural més acurada, és important destacar que Giddens diu que tal per entendre bé on som, al combinat dels elements de l'amor romàntic cal posar-hi el substrat dels valors del cristianisme que el travessa, la qual cosa fa que aquest model, malgrat sigui amplament universalitzat a través de la difusió cultural, té unes bases morals inequívocament occidentals:

El amor pasional es un fenómeno más o menos universal. Debe ser diferenciado, como probaré, del amor romántico, que es más específico de una cultura (...) El precepto [cristià] de que alguien debería dedicarse a Dios para conocerle y que por medio de este proceso se lograba el autoconocimiento, se hizo parte de la unidad mística entre hombre y mujer. (Giddens, 1988, Pàg. 44, 45)

2.3. La perspectiva política i feminista

En una aproximació semblant a la feta per Giddens, Coral Herrera, defineix l'amor romàntic com "un producto mítico que posee, por un lado una base sociobiológica que se sustenta en las relaciones afectivas y eróticas entre humanos, y por otro, una dimensión cultural que tiene unas implicaciones políticas y económicas" (*Herrera, 2010, pàg. 76*). Aquesta autora, al llarg de la seva obra, aplica perspectives polítiques i de gènere a l'anàlisi de l'amor romàntic, tot mirant de posar sobre la taula la naturalesa patriarcal i capitalista en les arrels del model. Si Giddens fusionava dos dels tres eixos (sexualitat i afecte) i parlava d'*amour passion* que juntament amb el matrimoni i la moral cristiana acaben per conformar l'amor romàntic, Herrera en diu d'aquesta base *amor eròtic*, i és aquesta base junt amb els elements i valors del romanticisme (una *evolución apasionada* del amor cortés *que influyó profundamente en las estructuras narrativas, filosóficas y emocionales de las culturas occidentales*) (*ibid.*) el que acabarà generant el model d'amor romàntic tal com el coneixem, que s'expandirà amb la industrialització de la cultura i la seva posterior globalització. Expansió en la qual la producció cinematogràfica nord-americana té un paper crucial: la gran difusió d'aquesta idealització, d'aquesta *utopia emocional col·lectiva* basada en l'heterosexualitat i la monogàmia es fa principalment a través de la cultura generada per Hollywood, ben carregada d'ideologia. En aquest sentit, Herrera fa un lligam entre el moll de l'os del capitalisme (la propietat privada) i els pilars bàsics de l'amor romàntic: monogàmia, fidelitat, exclusivitat i possessivitat que, des d'una perspectiva sociopolítica, apunten un *status quo* (*ibid.*, Pàg. 77, 78).

Si bé, com veiem, Coral Herrera aplica una perspectiva principalment constructivista sobre l'amor, també en reconeix una dimensió biològica, com quan diu que

(...) el amor es una condensación de mitos que circulan por el espacio colectivo, pero tambien un sentimiento que genera potentes hormonas y

respuestas físicas visibles e internas que sacuden y modifican el organismo humano, su conducta y sus actuaciones. (ibíd., pàg. 79)

2.4. Amor i capitalisme

Si Anthony Giddens afegia el matrimoni i els valors cristians a l'equació i Coral Herrera les claus de la difusió global i les sinergies polítiques, la sociòloga Eva Illouz va en una direcció semblant però potser més concreta en situar l'amor romàntic en connexió directa amb el capitalisme tardà (o avançat), en intersecció (i amb grans contradiccions internes) amb la cultura, l'economia i l'organització social d'aquest període en el qual apareix com

(...) un elemento íntimo e indispensable del ideal democrático de la opulencia que acompañó el surgimiento de los mercados masivos, con lo cual ofrece una utopía colectiva que trasciende y atraviesa todas las divisiones sociales. (Illouz, 2009).

La dimensió cultural de l'amor, com tot fenomen cultural, és indestruïble -segons Illouz-, dels mecanismes de reproducció de les estructures de poder. L'empenta de l'amor romàntic actual en les societats industrials rau en el fet que té una dimensió utòpica molt propera al sentiment religiós, que d'alguna manera genera espais de subversió social, de liminalitat (pot alterar estructures tradicionals de parentiu, sense anar més lluny), però també, paradoxalment conté els elements claus que el lliguen a l'*status quo* capitalista, tot generant un seguit de tensions/contradiccions: "las prácticas amorosas se alimentan al mismo tiempo de dos lenguajes culturales tan generalizados como opuestos: el del hedonismo y el de la disciplina laboral" (ibid., 2009).

3. L'AMOR ROMÀNTIC. ELS SEUS MITES I CARACTERÍSTIQUES

Sigui que l'amor romàntic aparegui com una base nova o com una actualització o readaptació de bases antigues, i que tingui o no un origen biopsicosocial, el que és clar és que estem davant un model, un ideal social que respon a unes característiques ben concretes que conformen la referència hegemònica vigent actualment sobre la idea de l'amor. Aquí mostrem una tria (no extensiva, doncs) d'algunes de les característiques més importants, que sovint es presenten, en tant que creences fortament arrelades, com un llistat de mites: els famosos *mites de l'amor romàntic*. Aquests mites, en alguns casos vénen acompanyats de comentaris sobre els seus orígens i algunes de les seves repercussions negatives (Yela, 2003):

Mite de la mitja taronja: creença que les parelles es complementen i que estan predestinades a estar juntes. Creure que aquesta és l'única relació possible. El mite té arrels en la mitologia grega (Aristòfanes i les ànimes bessones) i es reforça durant l'amor cortès i el romanticisme. Comporta una exigència i unes expectatives molt altes en el si de les relacions, així com decepcions i/o tolerància excessiva cap a l'altre.

Mite de l'exclusivitat: creença que no es pot estimar/estar enamorat de més d'una persona.

Mite de l'emparellament: creença que el concepte de parella heterosexual i la monogàmia són universals i naturals. Aquest mite fou introduït per la cristiandat. Genera conflictes en la gent que no encaixen en l'orientació sexual i/o amb les que no estan emparellades: heteronormativitat, amatonormativitat.

Mite de la fidelitat: creença que els desitjos individuals han de ser satisfets per la teva parella. Tenir relacions fora de la parella ha de ser sancionat socialment.

Mite de la gelosia: creença que la gelosia és indispensable i és la mesura de l'amor veritable. Aquest mite és també d'origen cristià i garanteix l'exclusivitat i la fidelitat. Aquesta creença pot usar-se per a justificar comportaments egoistes o injustos així com abusos i violència.

Mite del matrimoni: creença que l'amor ha de conduir a relacions estables en matrimoni i que això pressuposa una convivència. Aquest mite es forja al segle XIX, quan es vinculen, per primer cop amor romàntic, matrimoni i sexualitat.

Mite de l'eternitat: creença que l'amor es manté de forma perenne al llarg del temps.

Mite de la passió eterna: creença que la passió de l'inici han de perdurar durant tota la relació. Aquesta creença pot generar frustració i inestabilitat emocional.

Mite de l'omnipotència: creença que l'amor tot ho pot i si hi ha amor, tot es pot arreglar per si sol. Aquesta creença pot ser usada com a excusa per tal de no modificar certs comportaments i per a no encarar els conflictes. Va ser introduït per l'amor cortès i potenciat pel romanticisme

Mite de l'equivalència: creença que amor i enamorament són equivalents, i creure que si ja no se sent passió, ja no hi ha amor. No reconèixer la transformació de l'enamorament en amor pot dur a una experiència traumàtica de la relació.

Mite del lliure albir: creença que els nostres sentiments amorosos no estan condicionats socialment. Pot generar culpabilització i/o un excés de confiança. Aquest mite s'expandeix durant el Renaixement, el Barroc i el Romanticisme.

És molt important destacar que, moltes de les característiques aquí descrites, un cop materialitzades, i en tant que inscrites en societats patriarcals, suposen, des d'una perspectiva de gènere, una passa més en la subjugació de la dona vers l'home. "Els somnis de l'amor romàntic han conduït molt freqüentment a la dona a una enutjosa subjecció domèstica" (Giddens, 1988, Pàg. 64).

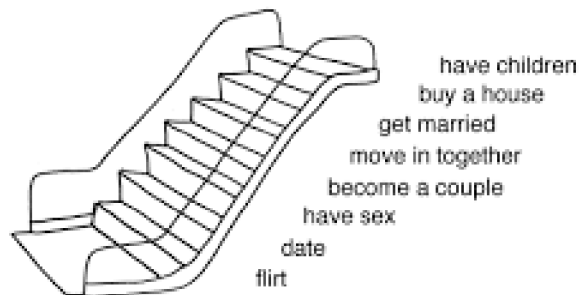
Una altra forma d'enfocar el procés tradicional d'emparellament dins el context de l'amor romàntic és des d'una perspectiva gradual, l'anomenat *Relationship Escalator*, que Amy Gahran (2012) defineix com...

The default set of societal customs for the proper conduct of intimate relationships. Progressive steps with clearly visible markers and a presumed structural goal of permanently monogamous (sexually and romantically exclusive), cohabitating marriage — legally sanctioned if possible. The social

standard by which most people gauge whether a developing intimate relationship is significant, “serious,” good, healthy, committed or worth pursuing or continuing.

...i que comprèn 7 graons: 1. Contacte (festeig); 2. Inici (sexe i implicació emocional); 3. Autodefinició com a parella (presentació en societat, declaracions explícites d'amor, assumpció de rols i expectatives monògames); 4. Estabilització (adaptació de la vida de l'altre, regularització general, presentacions familiars); 5. Compromisos (cohabitació, economia conjunta, compra de propietats, prometatge...); 6. Conclusió (casament, procreació); 7. Llegat.

En la imatge inferior (Fig. 1) podem veure una variant² molt gràfica d'aquesta escala:

(Fig. 1)

3.1 L'amor confluent

Si bé, d'alguna manera l'amor romàntic irrompia com una superació dels models premoderns, Giddens (1988, Pàg. 43-44) ens parla d'una actual “fragmentació dels ideals de l'amor romàntic ocorreguda amb l'adveniment dels moviments emancipatoris de la dona. Aquesta nova categoria l'anomena “amor confluent”, i suposa la impugnació d'alguns elements claus de l'amor romàntic i una major democratització de les relacions sexeafectives.

Característiques de l'amor confluent:

- Parteix d'un principi d'igualtat de gèneres.
- Pressuposa una igualtat en el fet de donar i rebre en l'àmbit emocional
- Es desenvolupa (i dura) en funció de les voluntats dels dos membres de la parella.
- Trenca amb el model d'home fred i invulnerable emocionalment
- Promou el coneixement i l'experimentació sexual i ho posa al centre de la relació.
- No és necessàriament monògam (en el sentit de l'exclusivitat sexual).
- No és necessàriament heterosexual.

² Font: “How to Master Communication in Open, Polyamorous and Other Relationships” <<https://tinyurl.com/y3mo2kke>>
[Consulta: maig 2019]

- S'hi estableixen espais de negociació.

Aquest amor que té una *vena d'igualtat*, és *contingent*, *actiu* i *xoca amb les expressions "per a sempre" i "sol i únic"*. Estem, d'entrada, davant la revisió/qüestionament d'uns quants dels mites de l'amor romàntic, com ara el de la passió eterna i de l'exclusivitat.

Tanmateix, i des d'una perspectiva feminista, l'antropòloga Mari Luz Esteban critica aquest *paisatge democratitzador* dibuixat per Giddens ja que considera que no hi ha canvis tant rellevants pel que fa a les desigualtats per raó gènere:

(...) el problema de la perspectiva *democrática* del amor no estaría tanto en identificar algunos cambios, sino en sobredimensionarlos y no atender en igual proporción a las continuidades en las ideologías familiares y amorosas y en las desiguales oportunidades que siguen teniendo las mujeres. (Esteban, 2008, pàg. 163)

(...) A pesar de las transformaciones que están ocurriendo en las unidades familiares y en las relaciones de género, sigue habiendo una relación estrecha entre la organización del amor y el ordenamiento desigual del mundo, que es preciso poner en evidencia. (Esteban et al, 2008, pàg. 60)

3.2 L'hegemonia de l'amor romàntic

Per a Roca i Enguix (2015: 1-4) l'actual hegemonia de l'ideal de l'amor romàntic occidental (de matriu clarament europea) té un dels seus fonaments en la suposada idea que aquest model de relació sexeafectiva és universal i que ha estat substancialment el mateix al llarg de la història. Aquesta assumpció posa en una situació d'inferioritat/subalteritat altres formes d'expressió amorosa, de manera que, per exemple, des de certes disciplines científiques, altres formes amoroses queden deslegitimades i/o estigmatitzades. Això s'inscriu, a més, en l'actualitat en una gran difusió en un món globalitzat on circula un flux desigual no només de mercaderies, sinó també de, valors, significats i ideals que reforcen les pròpies estructures de poder. Les arrels modernes d'aquesta hegemonia se situen en l'individualisme afectiu promogut pel Romanticisme.

The desire to demonstrate the universality of one type or model of love (romantic love) by authors who emphasize the bio-neurological basis of the loving feeling may well also be attempting to stigmatize, pathologize and/or de-legitimise other possible formulas of love and to establish, at the same time, a single hegemonic and standardized model (...) Romantic Love with its history rooted in the passionate love of ancient Greece, medieval courtly love and eighteenth century gallant occidental love, is a device invented in Western Europe over the eighteenth and nineteenth centuries whose reach spread globally in an almost hegemonic way throughout the twentieth century, thanks largely the invaluable help of the media in the context of the emergence of the consumer society. This ideal is fundamentally linked to affective individualism and freedom promoted by Romanticism. (Roca i Enguix, 2015, Pàg. 3-4)

3.3 Aparició en escena de les no-monogàmies.

Com una derivada natural de l'amor confluent, i enmig d'altres propostes sexeafectives de la postmodernitat, arriba també fins als nostres dies un corrent nou de qüestionament del model hegemònic que centra una de les seves major impugnacions en l'eix de l'exclusivitat. Moviments com el del *poliamor* o l'*anarquisme relacional*, cadascú a la seva manera i amb les seves bases teòriques i comunitats pròpies, plantegen nous marcs teòrics, polítics i conductuals que busquen subvertir la mononormativitat i a partir d'aquí fer un replantejament de com establir relacions sexeafectives més lliures, no normatives i potencialment plurals d'acord amb uns plantejaments ètics i amb l'ajut d'una comunicació assertiva, la gestió de la gelosia o certes troballes conceptuals dels feminismes, de les lluites LGBTQ i d'altres. La popularització creixent d'aquestes impugnacions tenen alguns referents molt destacats, com les obres "The Ethical Slut" (Easton i Hardy, 2009), "Opening up" (Taormino, 2008) i el més recent "More than two" (Veaux et al., 2014) pel que fa al món anglosaxó i tota la seva gran àrea d'influència cultural o el cas d'"Aimer plusieurs hommes" (Simpère, 2010) dins el domini de la francofonia. Pel que fa específicament a l'Anarquisme Relacional, el principal text de referència seria "The short instructional manifesto for relationship anarchy" (Nordgren, 2006).

Si bé els plantejaments del poliamor i l'anarquia relacional parteixen d'una base rupturista, hi ha també autors/es que desconfien de la capacitat transformadora d'aquests moviments, en tant que opinen que poden ser absorbits per les dinàmiques del sistema i esdevenir més aviat elements de reforma i de reproducció del capitalisme tot malbaratant el seu potencial revolucionari. Brigitte Vasallo en seria una de les autores més destacades en aquest sentit, com quan afirma que si la deconstrucció de la monogàmia no va més enllà i no es fa des d'una perspectiva interseccional, serà una lluita sectorial i estèril:

Romper la monogamia para construir algo nuevo necesita, ineludiblemente, cruzar nuestros amores con todos los ejes de la diversidad: hablar de género, de orientación sexual, de clase, de racialización, de capacitismo, de edad, de situaciones administrativas, de fronteras, de violencias, de nuestra relación con el mundo y del lugar que ocupamos en él. (Vasallo *et al.*, 2015).

4. MODELS QUE CONVIUEN: INTRODUCCIÓ AL TREBALL DE CAMP

Fins aquí he apuntat un seguit d'arquitectures de relacions sexeafectives que històricament s'han anat esdevenint (els models premoderns, el model romàntic modern, l'amor confluent, les noves *no-monogàmies*...). El fet que es plantegin aquests en termes d'hegemonia no vol dir ni de bon tros que les relacions amoroses que s'estableixen sota aquestes hegemonies corresponguin sempre i fil per randa a aquests models. Els models no són sinó referents ideals que cada societat i moment històric generen, i la pràctica i la casuística particular sempre estarà farcida d'excepcions o desencaixos. I encara més: hem d'afegir el fet que diferents models sobreviuen a les noves hegemonies: de fet avui dia podem comprovar-ne la coexistència dins les nostres societats contemporànies, especialment en els espais de multiculturalitat, com ara a les grans ciutats metropolitanes.

És a partir d'aquí, d'aquesta pluralitat, aquest marc de models i impugnacions, que aquest treball situa la seva perspectiva d'anàlisi. Un treball que parteix de la premissa que els dos casos d'estudi que es realitzaran, malgrat ser dins el quadre

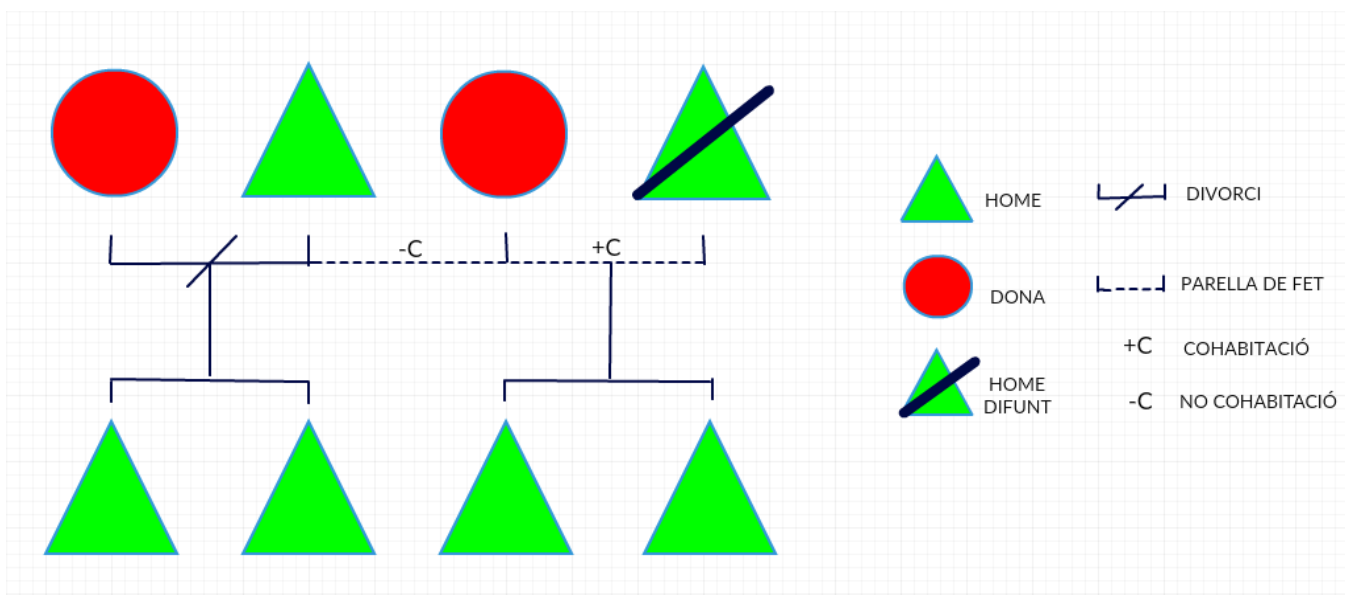
històric/hegemònic de l'amor romàntic contemporani, presenten clares diferenciacions en funció del grau d'impugnació que realitzen: un cas entraria dins la categoria d'amor confluent i l'altre estaria molt més proper al dels plantejaments de les anomenades *no-monogàmies ètiques*. La proposta que plantejo és veure com aquestes arquitectures amoroses interseccionen amb un element/variable molt concret (la viduïtat), que ens pot servir per aprofundir en l'anàlisi dels models així com per a descobrir quin paper juga aquest fenomen/identitat en el quadre general de les relacions amoroses.

5. METODOLOGIA

Per a realitzar aquest treball, em vaig plantejar fer una primera tongada d'entrevistes obertes qualitatives no estructurades (lliures) en profunditat. Es feren cara a cara amb cadascun dels quatre adults directament involucrats en els dos casos d'estudi. Es tractà de diàlegs enregistrats en àudio d'una durada d'entre una i dues hores cadascuna i que es van desenvolupar en espais de molt confort (com ara oferint les persones entrevistades que triessin el lloc) en els quals s'intentà generar un ambient de confiança mútua que permetés un bon flux d'informació: cal tenir molt en compte que alguns dels temes tocats eren molt sensibles (especialment pel que fa a la gent que ha enviudat). La idea inicial era simplement proposar que cadascuna de les persones despleguessin la seva *biografia amorosa* des dels seus inicis i fins a arribar al moment actual. L'amplitud i la llibertat donada en la proposta permeté als informants de passar per aquelles parts més rellevants dels seus historials en un flux en el qual en només vaig incidir quan calgué algun nou impuls per a generar més informació. M'interessava fer una entrevista molt poc dirigida i on les idees i els sentiments/emocions anéssin sorgint de forma natural en el discurs i que la jerarquització dels temes fos ordenada per les mateixes persones informants.

Les quatre persones entrevistades responen a un perfil d'edat i sociocultural molt similars (classe mitjana, professionals liberals amb estudis universitaris, d'àmbits urbans...) i que a causa del fet de la meua proximitat personal, em consta que són bones comunicadores amb una gran capacitat d'anàlisi i (auto)reflexió, i amb gran competència cultural i de recursos conceptuals, la qual cosa fou molt útil a l'hora de treballar-ne els resultats. Aquestes quatre persones es reparteixen en dues estructures familiars que, si bé també són entre elles homologables en molts aspectes (famílies reconstituïdes, amb mainada, mitjana edat, cohabitació intermitent, viduïtat sobtada...) són representatives de dos models de relació amorosa sensiblement diferents i que m'interessa comparar per aquest projecte específic. He anomenat aquestes dues estructures familiars Cas 1 i Cas 2. Un cop realitzades i transcrites les entrevistes, vaig facilitar les transcripcions completes a cada persona entrevistada per tal que fossin lliures d'afegir o eliminar res (això darrer ho contemplava per cas que certes informacions poguéssin suposar exposar-se massa davant les seves parelles o en fer-se públic, en aquest sentit vaig oferir, a més, la possibilitat d'usar un pseudònim). Dues persones van demanar d'esmenar/completar algunes aportacions i van sol·licitar certs canvis per salvaguardar les seves identitats o la de terceres persones. Els canvis proposats no han impactat negativament en la investigació.

6.1. Cas 1: Jordi, Helena i Roger

(Fig. 2)

Com podem apreciar en la imatge superior (Fig. 2), estem davant d'un cas de *família reconstituïda*, en el qual una dona, l'Helena (vídua d'en Roger i amb qui va tenir dos fills barons) manté una relació de parella de fet (si bé sense cohabitació) amb un home, en Jordi, que és divorciat i que també té dos fills barons. Es tracta d'una parella no racialitzada, heterosexual, catalanoparlant, assalariada, de classe mitjana, amb estudis universitaris i nascuts i residents a la província de Barcelona. En Jordi té 47 anys i l'Helena en té 44 i fa uns tres anys que són parella. És important notar que en els casos de les relacions que ambdós mantenien anteriorment sí que hi havia cohabitació. Podríem dir que un altre dels factors que els homogeneïtza és que en els dos casos, les anteriors relacions acabaren recentment de forma més o menys abrupta i inesperada, l'una per divorci i l'altra per defunció per càncer fulminant.

6.1.1 Jordi

Sec amb en Jordi en un racó d'un local de restauració on podem parlar amb tranquil·litat, en Jordi és algú que conec força perquè hem compartit en diverses ocasions el mateix sostre. Un home que des d'un punt de vista personal definiria com a honest, responsable, atent, treballador i bon pare, amb una bona xarxa familiar i d'amistats, actiu social i políticament, provinent d'una família cristiana tradicional catalana de classe mitjana. Malgrat les dificultats que la vida pugui portar de tant en tant, fa la impressió d'una persona feliç i amb ganes de compartir i conèixer.

En demanar-li un resum de la seva biografia amorosa salta força ràpidament dels primers amors de joventut a la relació més llarga i formal de la seva vida fins al moment: després d'un llarg prometatge de 6 anys, es va casar als 27 anys amb una noia de 22 (sis anys més jove que ell), van tenir dos fills i ella, després d'un total de 19 anys de relació (prometatge + matrimoni) li va demanar el divorci. D'aquest divorci fa 5 anys, i de fa 2 anys va començar una relació amb la seva actual parella, l'Helena, que ha suposat un gir en com entenien les relacions familiars i de parella. Ell mateix ho explica així:

(...) per mi la relació amb l'Helena sobretot el que té de positiu és que és una relació molt nova per mi, molt fresca, molt diferent de la que havia tingut (...) de cop i volta la relació amb l'Helena és molt diferent (...) Per gustos, per costums, per hàbits, per manera de parlar, de ser (...) per mi va ser molt sorprenent, i m'hi vaig enganxar molt ràpid.

Tanmateix, aquesta relació nova i fresca i estimulante, té un obstacle d'una magnitud important, si més no per a ell, i és el fet que els fills de cadascú combinats amb el fet de la distància residencial compliquen un aspecte relacional al qual estava molt acostumat i que ha format part del seu paradigma familiar (tradicional) fins ara, la cohabitació:

(...) és una relació que una dificultat intrínseca, que és els fills: ella té dos fills i jo tinc dos fills, llavors tots dos volem el millor pels nostres fills i el millor pels nostres fills en aquests moments no passa per construir una convivència estable entre nosaltres dos (...) és una cosa que tots dos ho hem parlat, som conscients que és algo que posa traves a la relació (...), però de moment decidim tirar endavant i fer-ho així (...)

Aquesta situació obliga a un règim de visites molt pautat i força regular, es veuen una setmana sí i una setmana no, majoritàriament a casa d'ella, a Barcelona, i sempre amb els fills de l'Helena (que té sempre la mainada a càrrec seu, a diferència del Jordi, que té la custòdia compartida al 50% amb la seva exdona):

(...) i per tant, és una relació de (...) d'estar una setmana junts i una setmana separats... la setmana que estem junts ho estem perquè jo no tinc els meus fills, per tant tampoc... no és... és una setmana que joestic molt bé, molt content... però tampoc no és la situació que jo voldria, perquè la situació que jo voldria és estar amb els meus fills, també...no?, apart d'estar amb ella i els seus fills.

A continuació, en Jordi fa un relat autocrític de la seva gestió del divorci, i narra honestament un episodi de vulnerabilitat arran d'una situació no volguda que li trencava els esquemes i que l'abocava a una situació amorosa a la qual no estava habituat, la manca de parella i la manca d'eines i seguretat per a trobar-ne:

(...) la relació amb l'Helena em va ajudar a sortir d'un pou, un petit pou en què estava jo (...) el divorci el vaig patir fort, jo el divorci no el volia, i a mi em va semblar que era una pèrdua per a mi i pels meus fills, i em va costar molt acceptar això. I em va fer caure també en un punt de manca d'autoestima, en certa manera. Autoestima en l'àmbit emocional, en l'àmbit de parella (...) era com una sensació rara, de dir: què t'està passant? Clar, has estat 20 anys amb una única persona i ara de cop i volta no saps relacionar-te, no saps fer-ho.

En Jordi explica que amb l'Helena es van conèixer a la xarxa social OKCupid, que usa un algoritme molt acurat de compatibilitat entre persones en funció d'una sèrie força llarga de preguntes de tots els àmbits (relacions, espiritualitat, política, sexualitat, família...). Ell i l'Helena tenien un 98% de coincidència en aquest indicador. En la primera cita, l'Helena ja li fa saber que és vídua. Comencen una relació que, pel fet de tenir cadascun d'ells fills propis i de viure en diferents poblacions, demana adaptar-se per força a una forma de parella que no inclou la cohabitació, i que a més ve marcada per un cert desequilibri a causa del fet que ella no comparteix la custòdia dels seus fills amb ningú (en Jordi té el 50% de la custòdia amb els seus): "(...) jo vaig a casa seva, però en canvi no és recíproc, ella no ve una setmana a casa meva..."

En demanar-li quina és el paper que ha jugat/juga la viduitat de l'Helena en la relació, em respon amb una descripció que m'interessava molt que sorgís, la dels llocs i moments en què el difunt Roger es fa present:

(...) el pare dels fills és molt present (...) Amb això no vull dir que espatlli la relació, ni molt menys, però és una presència, està allà, per què?, bueno, doncs perquè la casa està plena de fotos d'ell, perquè els fills verbalitzen molt sovint (...) coses com: "m'agradaria que el pare encara hi fos", "mira, com que el meu pare ja no hi és doncs tu Jordi seràs el meu pare"...en positiu eh?, però es verbalitza molt i l'Helena té un record molt bo del seu company, entens?, l'Helena se l'estima molt. I ella no ho va dient, no va tot el dia dient..."ah, però és que el Roger feia això, el Roger feia allò..." ni molt menys... però ho notes que té aquesta estimació, que té aquest record... i si li fas alguna pregunta sobre..."escolta, aquí hi havíeu anat amb el Roger?..." veus que t'ho explica amb il·lusió (...) Passa que és veritat que els objectes tenen molta força, no?, i jo de vegades fins i tot estic més còmode amb ella fora de casa seva que a casa seva... a casa seva la força dels objectes, les seves fotos, les guitarres, els no-sé-què, la pipa aquella del Marroc que vam comprar quan vam anar a no-sé-què, l'altre que vam portar quan vam viatjar a Costa Rica... estan tots allà, saps?, de vegades jo estic més lliure, més tranquil amb l'Helena fora de casa seva que no a casa seva.

I a continuació ens explica que ho entoma des d'una certa acceptació no lliure de dificultats (alguns moments de no viure-ho bé, d'incomoditat, de comparacions...):

(...) és una mena de situació que jo he hagut d'acceptar, entendre que el Roger està allà, que és molt estimat per l'Helena i molt estimat pels seus fills, que està súper present en la casa, i que és un problema meu si no ho visc bé, perquè en algun moment no ho he viscut bé, he tingut algun moment en la relació en el qual he sentit una mica de... d'incomoditat, o fins i tot de dir: "bueno, és clar, ara jo aquí estic bé amb ella, però ella estaria millor amb en Roger, i jo estic aquí com a segona opció, però no com a primera".

I aquí sorgeix un relat molt interessant, el moment més clar en què es materialitza aquest conflicte: el dia de la cerimònia en record del Roger. Un dia en què es va sentir estrany, fora de lloc, exclòs en adonar-se, amb els rituals realitzats i els comentaris de la gent, de fins a quin punt en Roger encara era viu dins els seus cors (Helena inclosa)... en Jordi, aquell dia, va arribar a qüestionar-se la relació mateixa. Entrava en escena el tema de les jerarquies amoroses (ell parla de "nivells" i "categories") i el

concepte “amor veritable”. Algunes d’aquestes temences es van reconduir amb posterioritat a força de parlar-ho amb l’Helena:

(...) alguna vegada m’ha costat, en especial l’any passat vam anar a un lloc on està ell enterrat i vam fer-hi una cerimònia laica amb tots els seus amics, de record per al Roger...i en la cerimònia, doncs tothom va parlar, i l’Helena va parlar molt bé del Roger, i va tenir un record molt intens... i jo de cop i volta em vaig sentir estrany en allà, em vaig sentir fora d’aquell cercle, em vaig sentir fora d’aquell entorn dels seus amics i d’ella, i era una cosa molt seva, clar que sí, i jo en aquell moment em vaig sentir que bueno, que em vaig arribar a plantejar de dir... “bueno, potser deixem-ho córrer, perquè si tu no et sents bé Jordi, si no et sents bé amb aquesta presència del seu excompany, doncs deixa-ho córrer, no?” (...) una amiga seva va dir: “ostres, Helena, sentint-te a parlar del Roger, sento que això que tenies sí que era amor veritable”... i ella va assentir, va dir “sí, sí” o “gràcies”, o...va dir algo així, no? clar, jo m’ho vaig prendre molt com... “ostra, aquí hi han nivells d’amor, hi han categories... joestic en una altra [riu]”... però després, parlant-ho amb ella, ella em va dir...”no, no, a veure, que l’Àlex digués això de que era amor veritable i que li assentís no...en cap moment ho vaig fer pensant algo dolent de tu o pensant que tu eres menys, o pensant que... senzillament estàvem parlant del Roger, no estàvem parlant de tu i punto. I en aquest cas, doncs sí, era un bon amor, això no vol dir que el teu també tampoc no ho pugui ser...”. (...) el que em va fer canviar d’opinió va ser parlar amb ella.

Més tard, en la conversa, en Jordi admet que la seva gelosia/incomoditat també tenia un vessant professional, i ens parla novament d’un rànquing de valors:

(...) hi ha un altre factor d’aquest que m’han generat incomoditat en algun moment, és que ell era músic, i jo també sóc del ram de la música, però si jo sóc més del ram de la música de la part educativa, ell era més de la part artística i interpretativa, i era un molt bon guitarrista, no?, llavors (...).també he tingut aquells punts jo de...gelosia o d’incomoditat... de dir, clar, quan parles del Roger, dels concerts que feia, de que havia tocat a Nova York, de que havia tocat a Edimburg, de que tenien un espectacle fix a Barcelona, de que havia tocat amb fulanito, amb manganito... clar, et brillen els ulls, no?, per que és la figura de l’artista, no?, la figura de l’artista està molt mitificada en la nostra societat, i això en algun moment també m’ha generat certa incomoditat (...) vols que l’altre et valori, no?, i que aquest valor que t’assigni t’agradaria que fos el màxim, no?, el més gran del món, i quan interpretes que en un altre li dóna un valor igual o superior al que t’està donant a tu, entra aquest sentiment.

I després de la comparativa dels sentiments i la professió, apareix també la sexualitat (i de retruc, la felicitat):

(...) el mateix passa amb el sexe. Almenys alguna vegada m’ha passat, no?, de dir: “ostres, eres igual de feliç?, disfrutaves igual amb el sexe amb ell que amb mi?”, també jo crec que té a veure amb aquesta valoració, no?, que esperem de que a nosaltres ens valorin com els millors del món... segurament és molt egoista, això, no?.

En demanar-li al Jordi pels llocs on en Roger es fa present, ens parla de fotografies, guitarres, *souvenirs*, discs, comentaris dels fills... Pensa que l'Helena ha d'escometre un procés de neteja del passat, de construcció d'una "nova casa", d'un nou "entorn familiar" que superi un estat de *congelació* en el temps però que tanmateix integri el passat:

(...) a veure, el pis, d'alguna manera està congelat en el moment en el que es va morir, i això l'Helena m'ho ha verbalitzat, és a dir hi ha les fotos que hi havia en el moment en què ell es va morir, i hi ha les guitarres col·locades en el lloc com ell les va deixar... i ara, després de dos anys i poc de relació amb l'Helena i després de quatre anys que el Roger s'hagi mort, ara l'Helena, fa una setmana, quinze dies em va demanar si us plau que l'ajudés a començar a empaquetar les partitures del Roger per guardar-les. És un primer pas. Jo crec que ella necessita fer neteja de tot això, si ella vol construir una *nova casa*, un nou entorn familiar amb mi... jo no dic que hagin de desaparèixer les fotos del Roger, ni molt menys, però hi ha d'haver-hi una nova decoració on el Roger estigui integrat però hi hagin més coses. I no sigui una decoració que sigui la que hi havia el dia que es va morir.

A la llista d'elements que materialitzen la presència del difunt, hi afegeix la família (a excepció de la mare de l'Helena, que prioritza parlar de la seva pròpia malaltia):

Després, una altra cosa és la família, clar: els avis... els pares del Roger (...) i després el fill gran... és un nano amb dificultats de relació, de control, de les seves emocions (...) és que qui va patir el procés de la malaltia, el procés de la mort i el procés de la pèrdua, és ell qui tenia una mica d'edat com per a veure tot el que passava, que l'altre era un nadó completament... i llavors diguem-ne que tota la conflictivitat a l'entorn seu reforça aquesta presència, no?.

Si bé aquells primers dubtes, sobre si podria mantenir una relació amb l'Helena per motiu de la competència amb el record del Roger, es van anar esvaint amb el temps i converses, pel que fa al model de relació/familiar actual en Jordi lamenta no poder acabar de trobar la fórmula que li agradaria, en la qual la convivència és pràcticament definitiva del concepte parella:

(...) en el punt en el que estic ara els dubtes que jo pugui tenir de si la relació amb l'Helena té futur o no té futur ara ja no em venen tant per aquí. Ara els dubtes que tinc, suposo que és normal tenir-ne sempre en tota relació... és per si trobarem una fórmula de convivència amb els 4 fills (...) té futur, una relació d'aquest tipus, una relació de no-parella estable? (...)

A continuació, agraeix que l'Helena no "utilitzi" (?) el tema de la viduïtat, de manera que ell ho tingui menys present:

(...) ella ho porta molt bé, el tema aquest, de la viduïtat, ella no ho fa servir, no ho utilitza en cap moment (...) això m'ha ajudat. M'ha ajudat molt, m'ha ajudat a oblidar-me'n (...) a no pensar-hi (...)

Quan li pregunto què entén per família, em fa un relat força tradicional però que s'ha vist redefinit per la realitat, una realitat en la qual la parella i la mainada segueixen sent cabdals, però on no hi ha ni matrimoni ni cohabitació i on els fills de la seva nova

companya sentimental són comptats com a família. Apareix la metàfora espacial “ocupar”, en aquest cas en referència a un espai familiar:

(...) jo sempre he vist la família en positiu, com un espai positiu. Un espai amb gent amb qui tens confiança, amb qui convius moltes hores, amb qui t'ajudes, econòmicament, personalment, com sigui... i un espai molt tradicional en el sentit de parelles amb fills. I la veritat és que el meu divorci m'ha fet replantejar moltes coses, això és veritat, en un principi jo tenia por de que els meus fills no fossin feliços sense un entorn d'aquestes característiques... ara veig que sí, que són feliços...tenen les seves coses, no?, com tothom, però sí que són feliços... però per mi el concepte família sigui més tradicional o sigui més eclèctica o més reconstituïda, el concepte aquest de nucli familiar segueix sent algo positiu, segueix agradant-me, sí (...) per a mi, família era els germans, els pares, les parelles dels pares i dels germans... si?, per tant era una qüestió directament de sang i de parentiu polític, ara clar, amb l'Helena em canvia una mica l'esquema, perquè no estem casats, i jo la sento a ella i als seus fills com a família, també. Però ja no sento, no noto, no visc com a família ja la seva família. Ja em cau més lluny. Però ella i els seus fills, sí, són per mi... ocupen un espai familiar, sí.

Quan ja estàvem a punt d'acabar l'entrevista, ell mateix em relata el seu major canvi conceptual pel que fa a les relacions de parella en oposició a la seva anterior experiència de matrimonial, un canvi que li va costar molt d'acceptar, i que l'ha preparat per finalment entendre que les relacions no tenen per què ser eternes. A diferència de la relació anterior, ara entomaria millor el possible final de la relació:

(...) quan ella em va demanar el divorci, em va costar molt acceptar-ho. Molt. Molt. Però perquè jo tenia una visió de que.... “escolta, si ens hem estimat, perquè carai ens hem de deixar d'estimar? Si ens hem estimat i hem conseguit construir algo bonic, uns fills, una família, una història, uns records... perquè carai això ha de deixar de funcionar?. Si això ha funcionat abans perquè no ha de funcionar ara?”, i em va costar molt entendre-ho, això (...) em va costar molt. Molt. (...) vaig anar analitzant els records, les coses que havien passat, el que s'havia fet...i vaig pensar: “t'estàs agafant a una branca molt feble, t'estàs agafant a algo...sigues realista, observa, això ja no era el que pot ser una relació”, i al final vaig ser jo mateix qui vaig dir: “me'n vaig” (...) però clar, em va costar dos anys, o un any i mig. Em va costar, eh? (...) amb l'Helena ja ho he enfocat d'una altra manera, amb l'Helena en tot moment... no diré que hagi anat amb la previsió, amb la desconfiança de...”bueno, si em deixa no passa res...”, però sí que d'alguna manera, amb ella sempre he anat amb allò de “bueno, anem a construir algo anem a veure què surt d'aquí, però si no surt res, no passa res, no s'acaba el món, i si ens estimem durant un temps i després ens deixem d'estimar...” És a dir, jo ara em sento preparat perquè lo de l'Helena s'acabés. Sé que no m'ho prendria com m'ho vaig prendre l'altra vegada, i sé que segurament no em costaria tant tornar a trobar una altra parella (...)

Li demano si es tornaria a casar, si li caldria ara una sanció social/legal:

No n'hem parlat mai, però jo no tinc cap voluntat, interès, ni necessitat de tornar a repetir un casament. Li hauràs de preguntar a ella perquè no n'hem parlat mai. Però jo crec que ella tampoc.

6.1.2 Helena

La conversa amb l'Helena s'esdevé precisament a casa del Jordi (en aquell moment també casa meva), que s'ha endut tota la mainada a esbargir fora de casa per tal de facilitar-nos uns moments de tranquil·litat i concentració. Conec l'Helena de les visites que ha anat fent a casa amb els seus fills. És una ambientòloga de 44 anys amb un somriure gairebé constant i que desprèn, malgrat les dificultats que ha trobat, un amor gran per la vida. Gran aficionada a la música, juntament amb en Jordi ens han fet gaudir de preciosos moments privats de cant i ball. De verb molt fluid, ordenat i honest, és el que els anglesos anomenen una *good conversationalist*, algú amb qui sempre ve de gust xerrar i intercanviar opinions i que fa gust de sentir. Enviudà del Roger fa cinc anys després de 16 anys de relació (i dos fills) i en fa uns tres que forma parella amb en Jordi. Li demano, per la seva autobiografia amorosa, i se centra bàsicament en el Roger (difunt) i el Jordi com a relacions realment rellevants:

(...) el meu primer gran amor va ser el Roger que és la persona amb la que he estat més temps en la meva vida, amb la que he viscut les coses més importants: marxar de casa [s'emociona], el primer gran amor... havia tingut experiències prèvies, però jo crec que no van ser significatives... després diria que ha estat el Jordi, o sigui que realment són aquestes dues persones.

I gairebé sense voler-ho, em fa una definició del que ella entén com a relació amorosa, usant una expressió plena de significat en relació a l'*eternitat de l'amor*: "(...) aquestes persones que et toquen a dins...que no se'n van ja de la vida, no?".

Malgrat que l'Helena prèviament haguera preferit aquelles relacions en què l'estímul intel·lectual fos molt fort, la vivència amb el Roger, -una persona més pragmàtica i menys transcendental- la va "complementar" d'alguna manera:

(...) amb el Roger va ser una trobada a nivell intel·lectual que va estar bé, però també a mi em va despertar molt el que és la nena, no?, la nena que és capaç de riure, que és capaç de donar-li la volta a les coses, que no t'ha de prendre la vida tan seriosament (...) la vida és per a viure-la, la vida és més lleugera, no?, no és tan transcendental (...)

A diferència del Jordi, l'entorn familiar de l'Helena és menys tradicional, més inestable i menys idealitzat. Ja no es tractava de trobar el gran amor, sinó que passessin coses especials:

(...) jo també m'havia acostumat molt a veure els meus pares amb diferents parelles, vull dir que no era una cosa... tampoc buscava jo una cosa que fos...l'amor de la meva vida, no?, però perquè ja de molt petita vaig saber que pot haver-hi molts amors diferents... els meus pares es van separar quan jo tenia tres anys (...) he tingut relacions bastants bones, crec, amb les parelles dels meus pares, era una cosa habitual, no?, per tant, potser no tenia la transcendència de ser l'amor de la meva vida, però sí que havia de passar algo

molt especial, no?, quan jo conegués una persona... i això no va passar fins que no vaig conèixer el Roger.

El relat de la història de la relació amb el Roger -que va durar 16 anys-, és el d'una bella història plena de gaudis (viatges, gustos similars o complementaris, vida independent, autorealització...) si bé amb alguns entrebancs rellevants (els explicarà més tard). En qualsevol cas, el seu concepte de complementarietat de parella el defineix des d'una perspectiva activa/dinàmica, on operen renúncies però també creixement de parts específiques de les persones involucrades. La complementarietat no seria essencial, fixa, ideal... sinó treballada, volguda i plural: "(...) no existeix una única relació". Catalogarà les relacions com a "simbiosi" (això ens recorda que l'Helena és ambientòloga):

(...) les parelles es complementen i desenvolupen una part de la teva personalitat, però jo sempre penso que és com un encaix, no?, llavors has de renunciar a coses que potser a l'altra no li agraden, però si sumes ambdues coses que et fan créixer, no et sap greu, no, aquesta renúncia?, i en diferents parelles amb les que he estat veus que pots desenvolupar parts de la teva personalitat que són diferents, no?, i per tant no existeix una única relació, existeixen diferents relacions en les quals pots fer créixer diferents parts de tu mateix (...) a mi m'ajudava a enlairar-me i jo l'ajudava a aterrar, segurament, va ser una bona simbiosi.

El seu desig de ser mare va propiciar el primer moment realment crític en la relació. En Roger no volia ser pare encara. Aquest desencontre els va dur a un debat complicat i incòmode que va durar dos anys, però acabà encarrilat a través d'una mediació externa (teràpia de parella). Finalment en Roger va accedir a tenir descendència:

(...) en el moment que jo volia ser mare, pues ell per exemple no ho tenia clar, no?, i llavors allà va ser un moment molt crític de la nostra relació (...) era un conflicte molt important, perquè és com de... paradigma de futur, no?, el que tu vols per aquella relació, com vols que creixi... vam estar un parell d'anys amb crisi, no?. Jo, als trenta (més o menys), vaig sentir la crida de la natura de voler ser mare (...) per a ell no era mai un bon moment per a parlar-ne.

La terapeuta va donar unes instruccions molt precises Tothom era conscient que tenir fills no seria garantia de continuïtat de la relació. Acceptaren el risc a partir d'una base que hi ajudava, com ara una baixa idealització del concepte de parella:

(...) va ser com un procés de tornar a mirar l'altre, de tornar-lo a cuidar, tant per part d'ell com per part meva. I tenir molt clar que també aquest era un camí que iniciàvem i que potser no hi havia un futur junts, no?, o que realment teníem una idea de futur molt diferent. I no: va anar bé.

A continuació, l'Helena desenvolupa un discurs on expressa el seu desig de formar una unitat familiar estable i relativament tradicional, un niu del qual ella no havia pogut gaudir:

(...) el meu pare havia sigut un desastre com a pare (...) hosti tota la vida he volgut tenir un model familiar que jo no havia tingut [s'emociona], un model com clàssic, no?, per que la meva família era com... i tenia molt clar que jo mare

soltera... ostres, m'hagués costat molt prendre aquesta decisió, perquè la meua mare m'havia fet de mare, de pare, d'amiga, de tal, i... és un rollo aquesta relació, està molt bé, però és tan intens i tan... no era el que jo volia (...) Tu estàs buscant una cosa i després la vida et porta per on et porta, no?, però és dur perquè te n'adones, no?, hagués buscat una persona que fos un bon pare, que fos una bona parella, no sé, crear un niu confortable... i jo buscava sempre estabilitat. Per mi era important, perquè jo de petita [segueix emocionada] (...) canvis de cole, canvis de casa, canvis de...molt de canvi (...) d'adaptar-me sempre a lo nou, de canviar de casa i canviar de cole a meitat de curs (...) jo tenia ganes de (...) d'una relació estable, normal, no? [riu].

I ho matisa amb una reflexió sobre la "normalitat" familiar:

(...) és que no som normals, que pensem que hi ha una cosa que és ser normal, no?, i tampoc existeix, no?, i segurament la sobrevalorem més de lo que (...) i és que no existeix, no?, lo de ser normal, però jo sí que volia una altra cosa, una cosa diferent del que jo havia tingut.

Sigui com sigui, la malaltia i posterior mort del Roger a causa d'un tumor cerebral la situen en un procés de desestabilització i erosió emocional molt important que, per adobar-ho, acaba convergint amb mort del seu pare biològic i uns problemes de salut molt importants de la mare. L'Helena ja és mare de dos fills quan ha d'encarar aquest procés, i els amics són la xarxa social més sòlida i activa que tindrà. En Roger anirà patint atacs d'epilèpsia, processos d'hospitalització, degradació de capacitats cognitives i motrius... Tot un seguit de problemes amb moltes afectacions a la seva vida diària. Tanmateix, el mateix tipus de procés permet de fer un comiat:

(...) la diferència entre una malaltia d'una mort bèstia que et moris d'un dia per un altre a aquesta, que va estar dos anys, és que et pots anar acomiadant, d'aquesta persona (...) ho vam saber els dos, ho vam compartir, vam plorar, vam poder fer com un no sé si és un tancament... que jo crec que no ho és, però sí que un comiat, un comiat que és llarg, que és dolorós, però que bueno, que aquella persona es va apagant i tu vas veient aquest procés...crec que, mentalment, tot i la duresa i lo bèstia que és això, pots dir-li lo que l'estimes, lo que t'ha agradat, lo que... pots verbalitzar coses, sobretot jo, perquè [ell] a l'última època ja no podia ni parlar. Recordar moments agradables, dels viatges... intentàvem cada dia que hi hagués algo amb molt de sentit, i això crec que també va ajudar, poder-lo tancar bé, tot i que evidentment una cosa així és molt bèstia.

La xarxa d'amistats va ser el seu major suport:

(...) la xarxa d'amics per mi va ser el que em va ajudar (...) em van ajudar amb els nens... els amics... venia a veure'ns un i explicava a tota la xarxa com estàvem, de manera que no tothom ens estava trucant, i que realment això va ser brutal, una de les coses més maques que m'han passat [s'emociona] mai, més emotives, és la... no sé, quan veus l'escalf aquest de l'amistat, de la gent que et dóna tot sense esperar res a canvi... Super emotiu i m'emociono molt perquè en un moment molt dur... jo realment penso que és una de les coses més boniques que m'ha passat mai...moments super dramàtics... notar que la

gent està allà, que t'ajuden en el que calgui i penses... ostres, no sé, és bonic, és molt bonic, la veritat (...)

En finir el Roger comença el procés d'auto-reconstrucció i ressituant que inclourà, entre altres coses, un treball molt conscient i professionalment guiat d'integració de la situació per tal que els fills (especialment el gran) ho poguessin gestionar de la millor manera possible.

(...) després de la mort és com tot de situacions noves que has d'afrontar, amb els teus fills...amb tot (...) la sensació és de tsunami: una mica ho devasta tot, llavors tu vas recollint les peces teves i et vas refent, però és un procés de reconstrucció.

I també vindrà una nova modificació personal, l'acceptació en certa manera, d'un pensament una mica més espiritual que abans. Menciona, la metàfora espacial, el lloc on hem de col·locar aquestes persones que ja no hi són. Recordar el mort és, d'alguna manera, reviure'l, tornar-lo a la presència.:

(...) també va despertar una certa espiritualitat, eh?, tot això, perquè a casa meva érem *método científico* a tope, sempre, tota la vida, no?, amb el Roger ja vaig començar a ser una mica més nena, tornar a recuperar tal... però amb això de la pèrdua... aquesta persona tu l'has de col·locar en algun lloc, o sigui aquesta persona forma part de tu, no?, encara que no hi sigui físicament, no tot és lo físic (...) jo el que crec és que quan una persona es mor, aquesta persona viu amb nosaltres quan nosaltres la recordem, quan nosaltres hi pensem, quan nosaltres sentim alguna de les coses que vam sentir amb aquesta persona... llavors aquesta persona la tenim present, amb nosaltres.

Aproximadament dos anys després de la mort d'en Roger, l'Helena va començar a sentir interès per altres homes i va tenir uns primers encontres, però cap d'ells rellevant, amb l'afegit que alguns d'ells no respectaven prou que ella hagués decidit mantenir les fotografies del Roger en diversos llocs de la casa. El Jordi en va ser una excepció, algú que entenia que el seu passat formava part integral d'ella

(...) a casa meva tinc les fotos del Roger, allà, posades, i... no em surt de treure-les, no?, és com si el temps s'hagués congelat, perquè són les fotos que teníem penjades pues amb els nens molt petits, no?, al principi me les mirava i em tornava al present, i ara em retorna al passat, m'agrada, em sento acompanyada, no vull esborrar aquesta persona, ha sigut molt important per a mi, forma part de mi i... el Jordi, per exemple, va ser molt respectuós, amb això, altres homes que havien vingut..."ai, perquè no t'ho treus, no?"... "no sé, tu perquè opines, d'això?, no sé...acompanya'm, són les meves fotos, són al meu menjador, pues a mi m'agrada, no?" (...) .I el Jordi no, el Jordi va ser super respectuós, i crec que és de les coses que també vaig pensar..."bueno, doncs si, no?, sí que pot ser" s'ha de poder integrar, això, no només forma part de mi, forma part dels meus fills... jo no vull esborrar el que ha passat, jo vull reivindicar-ho, jo vull atresorar-ho... tot això que ha passat és important per, mi, forma part de mi, està integrat en mi... i amb el Jordi de sempre va ser com posar les cartes molt clares sobre la taula, jo sóc així, m'ha passat això (...)

A partir d'aquest moment comença el relat de la relació amb en Jordi, a qui va conèixer, com hem explicat anteriorment, a través d'una xarxa social de contactes. De seguida es van sincerar en els dos àmbits més espinosos: ella era vídua i ell estava en política institucional. Aquests condicionants no havien de ser cap mena d'obstacle per començar el seu romanç. La molt bona capacitat, experiència i disponibilitat amb la mainada era un gran punt a favor d'una relació consolidable/duradora:

(...) em va agradar molt que té molta paciència amb els nens, li agraden molt... i que de seguida els va integrar (...) una relació que s'integra als meus fills a mi em veuen més completa, perquè jo sense els meus fills sóc molt poca jo, molt poc temps, jo... jo sóc molt mare, m'ha tocat això, entendre això és entendre'm a mi, perquè jo sóc així, no?, no hi ha volta de fulla, llavors clar, en el moment en què s'integra els meus fills, és més fàcil veure'ns més, relacionar-nos més (...) és molt generós, per part seva, tenir el seu temps, que podria estar sol, que podria estar fent altres coses... li agrada estar en família (...).

Les creences religioses del Jordi, pel fet d'estar ara en crisi han facilitat un encontre que podria no haver-se donat mai:

(...) havia sigut una persona amb moltes conviccions religioses, no?, i que creia en la institució...després crec que va tenir una mica de crisi (...) sort que l'he trobat en aquesta fase, perquè en la fase anterior crec que no ens haguéssim trobat, perquè jo sóc super atea, laica i de tot, vull dir que... bueno, potser sí que ens haguéssim trobat, però no sé, hagués sigut un escull (...)

L'Helena és plenament conscient de formar part de la llarga sèrie d'excepcions a la que fins ara havia estat el model familiar hegemònic, ella, els seus fills i el Jordi conformen un tipus de relació nova i articulada per la qual els fills demanden respostes, unes respostes que ella elabora a través del concepte de vincle, un vincle que s'origina en base a la voluntat, el respecte i l'estima:

(...) per ells [els fills de l'Helena]... el Jordi és com la figura paterna que tenim un 50% del temps però és millor això que res, no?: "On està el Jordi?, avui vindrà el Jordi?", "No, està amb els seus fills (...) I nosaltres hem d'estar bé quan està el Jordi i quan no està el Jordi també, nosaltres tres som família, està bé, no hem d'estar sempre esperant que vingui en Jordi, el Jordi ve quan pot, i estem contents quan ve i quan no hi és també hem d'estar contents...". Cal anar fent aquestes noves famílies que clar, no hi ha manual, és que cada una és molt única, no? (...) "...això és un niu, no és una gàbia, tu entres i surts i el vincle és perquè estem bé, no?, i ja està, i no passa res", però ells [els fills de l'Helena], jo crec que sí, que ells reclamen, els agradaria: "home, és que tothom té papa... jo no tinc papa..", "sí, tu tens un pare, el teu pare és el Roger, no?, no hi és, i ara tenim al Jordi que ve, i quan ve doncs estem bé, i quan no hi és doncs tens a la mama, no?, i ja està, i la mama hi és sempre, no?, i és així". Ara és molt més fàcil per a ells, perquè hi ha molts models familiars, a la classe tenen una mare soltera amb bessons, tenen un que el pare està al Brasil i la mare que està aquí (...) vull dir no hi ha ningú que... vídua, diguéssim, però sí que hi ha nens que no tenen un pare, no l'han conegut i no el coneixeran, perquè són *fills proveta*, diguéssim, no?, per tant, pots trobar-te situacions en que hi hagi nens amb qui pots compartir, aquestes coses, i també hi ha nens adoptats, i ja n'hem parlat, no?, dels diferents models de família, i l'important és

que ens estimem, i aquest és el vincle, no?, i que ens respectem, i que ens agradi. També ens podem discutir, però sempre hi ha d'haver un respecte, i aquest vincle es fa així, amb estimació (...)

En demanar-li com ha estat la gestió de la seva viduitat per part del Jordi, em comenta que sempre ha estat molt respectuós amb el tema i que fins i tot l'està ajudant a fer endreça d'un espai que fins ara ha estat d'alguna manera congelat en el temps:

(...) l'ordinador, les seves guitarres -que en tenia un munt-, i després, partitures, els seus apunts (...) jo tinc ganes de fer neteja també d'allà, i és un lloc una mica delicat, perquè de la casa és on hi ha més presència d'ell, no?... "jo [en Jordi] t'ajudo" (...) sempre amb molta predisposició, no?, tocar les coses del Roger ha sigut com fàcil.

Quan la mainada de l'Helena l'interpel·la sobre el seu paper, en Jordi se situa en un rol que la satisfà: clarificant amb molt d'afecte de qui és pare i de qui no. Tanmateix, pensa que cal nomenar/situar aquest vincle (i el que tenen ells dos entre si) dins alguna categoria potser per encara per inventar/traduir:

(...) quan els nens li diuen: "tu ets el nostre papa, i et podem dir papa" sempre diu: "no, vosaltres teniu un papa i és el Roger" (...) ell reivindica molt el paper de pare amb els seus fills, no?, i penso que és molt bon pare, molt atent (...) i d'aquests altres el que hem de fer és trobar una paraula, que potser no és la de pare, hem de veure que... acabarà sent el Jordi per als meus fills, perquè és algo més que *el company de la mare*. I la paraula *padastre* (...) no m'agrada. *Stepfather* és txula, de l'anglès, no?, és com un pare que està a un pas, del pare, no?, és com més positiu.

A continuació narra el que potser ha estat el moment més destacable de crisi per part del Jordi. La gelosia va aparèixer en la cerimònia informal entre amics (una calçotada) que cada any munten en record del Roger. Per primer cop l'Helena va llegir un text que havia preparat per a la trobada, i això va generar una certa catarsi, amb mostres d'afecte general que altres anys no s'havien produït. En Jordi va quedar tocat:

(...) la crisi que jo he detectat més forta va ser l'any passat (...) el Roger està enterrat i vam plantar una petita olivera, està prop de [nom d'un petit poble] en un caminet que és terreny de la família, i un cop l'any fem una calçotada amb els amics, que ho fèiem sempre amb el Roger, i jo he mantingut això, no?, molts amics m'ho han demanat, que ho continuem fent. I l'any passat va venir ell amb els nens (...) per primera vegada va haver-hi una certa litúrgia, allà, que normalment no hi era (...) vaig obrir com una veda allà, no? (...) jo vaig llegir també un escrit... i aleshores la gent va començar arrel d'això que vaig dir jo, molta gent va estar dient coses respecte del Roger, no?, anècdotes, coses que recordaven d'ell (...) aleshores allà, en cercle, la gent va començar a explicar coses del Roger. i alguns vam plorar, la gent es va abraçar... va haver-hi un moment allà de catarsi col·lectiva (...) van començar a passar coses d'aquestes que són molt boniques, que són entranyables i que tenen un significat per la gent que el va conèixer, no? (...) clar, l'únic que estava allà que no havia conegut el Roger era el Jordi, i de cop el Jordi allà va veure una gran estimació i un... no sé, com molts somriures, com molts plors (...) moltes coses pel Roger, no?, estava allà [el Roger]. I molta emoció per part meva, també, no?, després

algú va dir... "ah pues jo em poso... l'escolto, tinc un vídeo aquí al mòbil... us sembla bé que el posi?", la gent va dir que sí, llavors va posar un petit vídeo, se sentia el Roger tocar flamenc (...) jo vaig veure que el Jordi quedava, clar, una mica a part, però no podia participar de la mateixa manera (...) s'estava lloant una persona que no hi era i que d'alguna manera ell (...) estava en el seu lloc.

L'Helena va intentar tranquil·litzar el Jordi, reforçant la idea que ella no feia cap comparativa entre els dos amors, que ella situava en plànols diferents:

(...) de tornada, doncs, vaig estar parlant amb ell. No el vaig notar especialment raro, eh?, però sí que, després, em va dir que ell havia sentit com molts gelos, la paraula que va posar era aquesta, i jo li vaig dir: "Ostres, Jordi, no ho veig, tu i el Roger esteu a llocs diferents... evidentment entenc que fos dur, especial, o que allà tu sentissis coses, però no t'hi comparis amb el Roger, és que no... no esteu en el mateix pla, és molt diferent, el Roger està en un altre lloc, era una persona molt estimada per molta gent..." i em va dir: "és que clar, quan vaig veure que tocava, i toca tan bé, i jo no toco tan bé, no?"... "O sigui, no...això que estàs fent no toca, jo no la veig, aquesta comparació, no esteu competint, el Roger està en un altre lloc, tu estàs aquí i el Roger pues ens acompanya d'una manera més espiritual a tots, i no estàs ocupant el seu lloc, és diferent, una altra dimensió..."

L'Helena veu de vegades el Roger en somnis (de fet, el Jordi també), i en rep la seva aquiescència:

(...) també m'ha dit ell que de vegades l'ha somiat, al Roger, i jo també he somiat, a vegades que el Roger ens ve a veure, i que està content (...) el somio en positiu, al Roger, no?, està content que jo estigui amb algú, altre (...) ell somiava que estava al sofà de casa, que estaven parlant ells dos, però que de cop pensava... "ostres, però ara se n'adonà, que jo estic amb l'Helena, no, i... llavors s'enfadarà, no?" Clar... és normal, és el nostre inconscient, no? ell se sent substituït d'algú, i quant a mi, doncs no... són complements, són diferents, no estan en el mateix lloc, el Roger ocupa un lloc que no el pot ocupar ningú més, que ell, és el pare dels meus fills, és aquest primer amor de joventut (...) i el Jordi és un amor de maduresa (...) vaig pensar que ell es va confondre... i llavors vaig haver-li de deixar molt clar que no, que això que estava fent que no ho fes, que no tenia sentit per mi, i no el tenia, no?, i que en la mesura que integrem el Roger és més fàcil, tot. Jo entenc que deu ser molt complicat per ell, eh?, deus ser-ho, perquè... bueno, saps que hi ha un espai mental que està ocupat per una altra persona, però igual que hi tinc els amics (...) Forma part del passat, el tinc present quan el recordo, sí, però no estic comparant (...) també era un temor que tenia jo, eh? (...) "no podré estimar mai a ningú"... quan jo penso això, penso que ningú podrà substituir-lo, però és que no és una substitució, no és una competició, és un altre lloc (...) Potser és massa *heavy* també, eh?, anar amb tots els amics del Roger... anem allà i passen coses, allà que formen part de la nostra complicitat i et sents exclòs, d'això (...) entenc que pot passar, però lo de comparar-se, lo de pensar que no ets prou, que no ets tant, no?... perquè de cop va veure que allà, que el Roger tenia una volada, no?, apart de ser un tio que està en unes fotos.. jo tampoc no en parlo gaire, d'ell, amb els nens si surten coses, els explico: "al papa li agradava això, o...". Sí que surt, no, però no el tinc continuament...tot i que hi

penso cada dia, amb ell, jo el tinc molt integrat, però no ho verbalitzo tampoc molt, no tinc aquesta necessitat, d'estar pensant contínuament (...) Però ell sí que s'hi va com confrontar (...) ho va entendre, però el vaig veure molt afectat, estava molt tocat aquest dia (...) de tant en tant el col·loca en un lloc que li genera un conflicte.

L'Helena li transmet a en Jordi que en Roger no forma part només del seu passat, sinó que d'alguna manera està integrat en ella mateixa avui dia, una mena de fusió de la qual no pensa renegar perquè és part de la seva identitat:

(...) jo he integrat coses, del Roger, en mi, vull dir, l'Helena que tu has conegut... jo sóc així perquè he integrat coses de quan vaig estar amb ell, llavors hi ha bromes que faig... això de trobar-li el sentit de l'humor a les coses... són coses que he après molt amb el Roger, de treure-li tant de ferro a les coses... llavors jo, si m'has conegut així, també és per tot el que he viscut, i ell està allà, i està present, és així i això s'ha d'acceptar (...) si això genera conflicte, és un problema, perquè jo trobo que forma part de mi. Molt.

Al final de l'entrevista, en demanar-li per les seves experiències pròpies de gelosia, l'Helena m'explica el que potser ha estat l'únic episodi rellevant la seva vida en què va sentir alguna cosa semblant (prefereix anomenar-ho com a sentiment de "traïció"): aquell dia en el qual el Roger, en tornar d'uns dies d'actuar fora, va arribar a casa sense haver dormit i amb un gran xuclet al coll:

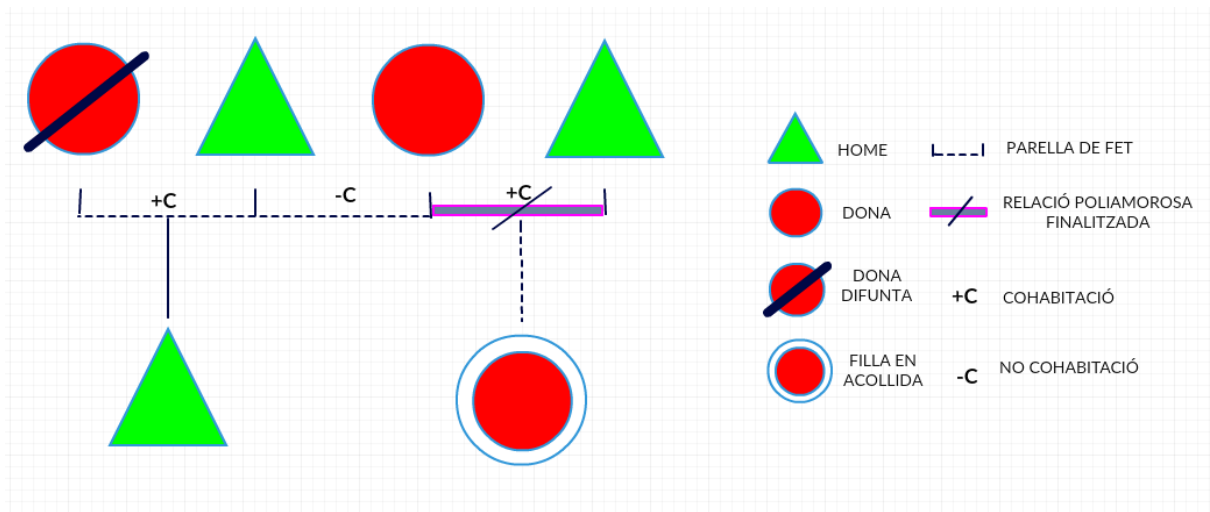
(...) va tornar amb un *xupetón* però... una cosa espectacular (...) aquella setmana jo havia de treballar, vaig tornar, i quan va arribar ell a casa.... no teníem els nens ni res, no?, quan el vaig veure...clar, es va trencar algo a dins... em vaig trencar, sensació de trencament total, de que m'estan...amb una destrul...com una gelor al cos i com algo molt bèstia, eh? (...) vaig estar raríssima, raríssima, em va costar molt refer-me d'això i... a més perquè en aquella època jo ja estava amb la idea de tenir nens (...) molt traïda, em vaig sentir... la paraula és traïció (...) després vam anar parlant i vam refer-ho, una mica, però no...jo vaig notar que algo estava diferent amb mi, em va costar poder tornar a confiar (...) estàs gelós quan ja intueixes que hi ha una relació funcionant, no?, que tu estàs exclòs... en aquest cas era l'evidència de que havia passat alguna cosa (...)

En demanar-li, sobre els llocs/moments on es fa present el Roger i on no, i més enllà de les fotos i els altres objectes, també hi ha els fills quan en parlen, especialment el gran, amb qui mira d'aprofitar per a fer un treball terapèutic suggerit per la seva psicòloga que implica un reimaginar en Roger per tal d'ajudar en certes preses de decisions:

(...) hi és molt present, però no sempre hi és (...) a la feina no hi penso, per exemple, és molt aquí casa, quan estem a casa el noto o el tinc més present...o faig alguna cosa que havíem fet, o si hi ha alguna anècdota... quan el recordo ve cap a mi (...) tinc les fotos allà, llavors és... cada vegada que vas al menjador, mires, les veus i et retorna (...) és com un record (...) no tant a nivell de sensacions, això no (...) anècdotes viscudes, moments viscuts que em venen al cap, llavors recordo (...)

(...) de vegades [el fill gran] em diu que recorda alguna cosa del seu pare...però se'n recorda poc, perquè clar, tenia tres anys, poca cosa (...): "això al papa li agradava?" llavors anem construint la figura del pare a base de records. La psicòloga em deia...bueno, aquest joc també el pots tenir molt present perquè sabries com respondria ell en moltes situacions de la vida, no?, com haig de prendre decisions i són decisions que he de prendre jo sola, que això em passa molt sovint, no?, per exemple tot lo dels nens ho he de decidir... canvi d'escola, si no, si tal...també em ve, no?, les decisions de canviar d'escola on ell volia que anés, no?, tal...però bueno, escolta'm, el Roger també voldria el millor pel seu fill, també, si el noi no és feliç en aquesta escola segur que també em diria això, no?... d'alguna manera també el tens en compte a l'hora de prendre una decisió (...) normalment reforça el que jo penso, no?, poques vegades hi ha una contradicció.

6.2. Cas 2: Francesc, Roser i Judit

(Fig. 3)

El Cas 2 que representem aquí (Fig. 3) és en molts aspectes ben homologable al Cas 1, però presenta algunes peculiaritats molt destacables que marcaran una diferència qualitativa. Com en Cas 1, estem parlant d'una parella de fet no cohabitacional³ iniciada també fa uns tres anys, de base heterosexual i d'edat mitjana (en Jordi té 47 anys i la Roser 50 anys) ambdós professionals liberals amb estudis universitaris, catalanoparlants, no racialitzats... i en la qual, com en el Cas 1, un dels components (en aquest cas l'home) enviudà recentment de la seva anterior parella (la Judit) també de forma sobtada i a causa d'un càncer. Fins aquí les similituds que, com podem observar, són moltes i ben útils a l'hora de fer-ne una comparativa. D'altra banda, i tal com anunciàvem al començament, per part de la Roser apareixen com a mínim dos factors específics molt rellevants per a la nostra recerca: en primer lloc la Roser ve d'una intensa experiència de més de cinc anys en relacions no-monògames

³ Fenòmen que s'englobaria dins la categoria LAT (Living Apart Together), també conegut com a "junts però separats" del qual faré menció a més endavant.

ètiques/consensuades, un aprenentatge teòric i vivencial que va realitzar conjuntament en David (el que subscriu aquest mateix TFG) i amb qui, a més, va viure una experiència d'acolliment familiar (adopció temporal) d'una criatura, durant un període que cobria aproximadament des del seu naixement fins als dos anys i que posteriorment va acabar en adopció per part d'una altra família. Si bé aquestes dues especials relacions (la no-monògama amb l'anterior parella i la d'acolliment) formalment estan finalitzades, es podria dir que hi ha una solució de continuïtat afectiva en el sentit que, si bé transformades, segueixen essent vives i correspostes. Un factor que també pot marcar una certa diferència és que la Roser practica regularment meditació, i això pot tenir a veure amb la seva capacitat de no-aferrament afectiu.

6.2.1 Francesc

La conversa amb en Francesc s'esdevé en un lloc molt significat per a ell: una casa de poble al sud de Catalunya propietat de la família de la Judit (morta fa uns quatre anys), on van de vacances i de cap de setmana tan sovint com poden. Aquest és un espai físic que el relliga no solament amb el seu passat més immediat, sinó també amb la xarxa familiar i d'amistats de la difunta, una xarxa ben viva. En Francesc és arquitecte tècnic de formació, però ara es dedica principalment a tenir cura del seu fill de vuit anys i a fer algunes feines esporàdiques, així com a formar-se en el camp de la literatura. Si bé el to de la conversa podria descriure's vista des d'un ull extern com una mica fred o distant, el contingut no ho és en realitat: parla amb molta honestat, generositat i confiança, deixa que les preguntes toquin fons abans d'elaborar una resposta. Sovint mostra un esperit d'autocrítica i de reavaluació i matisació de les seves pròpies paraules. En demanar-li que em faci un relat de la seva biografia amorosa, si bé se centra principalment en les seves dues darreres relacions (la Judit, de la qual enviudà i la Roser que és la seva actual parella), van apareixent un parell de relacions anteriors, la Magda i la Berta, que no semblen menors quant a l'empremta deixada, i que a més se succeeixen en una mena d'encavalcament que suggereix una primera potencial aproximació a la no-monogàmia (si bé no es va acabar concretant en aquest sentit):

(...) és curiós com sense haver sapigut mai que era el poliamor (...) vaig conèixer una altra persona amb la qual vaig tenir també una atracció i una vinculació que d'alguna forma em feia plantejar-me moltes coses sense haver perdut l'estima per la parella (...) Vaig parlar.-ho [amb la Magda], li vaig dir, mira, passa això i doncs vam...vaig decidir provar sort amb aquesta altra [Berta].

La relació amb la Magda no havia implicat episodis de gelosia. En el cas de la Berta hi va haver força complicacions de diversa naturalesa. Va ser una relació de tres anys que ell mateix qualifica de traumàtica sense entrar a donar massa detalls però que va implicar haver de fugir-ne i de patir una depressió. En qualsevol cas, un cop superada aquesta etapa, acabarà coneixent la que serà la mare del seu fill, la Judit. La relació amb ella durà uns dotze anys, i implicà estabilitat, convivència i criança (d'un fill que ara té set anys) en una població del cinturó industrial de Barcelona.. Quan li pregunto com definiria el model de relació que hi va establir, em sorprèn amb un concepte inventat que em sembla molt suggerent:

(...) *matrimoni no-matrimoniat*, érem parella... ni de fet, perquè no vam inscriure enlloc (...) Al final, obligats per les circumstàncies, vam fer papers, és a dir, ens vam casar perquè a ella li preocupava els problemes burocràtics, legals i

d'herència que podríem tenir quan faltés, i ho havíem de fer sense perdre temps perquè legalment hi ha una carència. Aquest fet és important perquè jo mai havia volgut entrar en aquesta roda de formalitzar o *legalitzar*, entroncant amb un esperit llibertari que sempre havia tingut, on per mi el compromís era de persona a persona i no em calia establir cap registre per tal de ser legal i d'adquirir privilegis de cap mena.

L'any 2012 la Judit es posa malalta, i després d'una primera diagnosi errònia, acabarà morint de càncer de còlon, un procés de dos anys de durada van encarar d'una forma molt conscient i serena:

(...) era el motiu pel qual tenia restrenyiment, que no era restrenyiment, sinó que simplement hi havia una oclusió i li costava molt, i... llavors per prevenció van decidir fer-li el TAC, i llavors si amb contrast i es van adonar que estava...que tenia metàstasi al fetge i...aquella mateixa tarda la notícia va ser (...) que amb aquest quadro no donaven cap esperança (...) A partir d'aquí, clar, es gira tot com un mitjó i això que era molt optimista, i molt lluitadora, no he conegut ningú tan optimista i tan lluitadora com ella, i va lluitar, vamos, fins l'últim sospir.

El "dol amorós" no va ser excessivament llarg, al cap de relativament poc ja va començar a sentir que estava preparat per estimar i ser estimat novament:

Sorprenentment és que no passa massa. Però no ho sé, de vegades m'ho he preguntat: "ostres, hi ha d'haver un període de transició entre una parella i una altra, o entre que et passa això i has de tenir una altra parella...? (...) podem dir que sóc un animal amorós en aquest sentit, és a dir necessito estimar i sentir-me estimat, és una part important de la vida (...) Estrictament parlant, no només en un pla físic sinó més mental, transcendent i totalment desinteressat, gairebé místic (...) Llavors... un període de carència...? sí que és veritat que quan hi ha una pèrdua així és un sotrac molt fort, i no penses en això... de cap manera, o sigui a part de que també queden mig en una nebulosa les necessitats fisiològiques que puguis tenir, la necessitat amorosa queda com adormida, no?, com aletargada, i... però, no sé, a m i se'm despertà ràpid (...) en menys d'un any.

Durant l'etapa final de la malaltia de la Judit, en Francesc coneix virtualment (a través d'un curs en línia de narrativa) la seva actual parella, la Roser, amb qui al cap de menys d'un any començaria una relació que ara ja en fa més de tres que dura.

(...) de petit ja tenia ganes d'escriure, i és una cosa que m'agradava, i encara ho faig (...) vaig fer molts cursos de literatura, llegia molt (...) he tornat a llegir molt, i a través del curs de literatura (...) va ser com vam fer el grup i dins del grup estava la Roser (...) era una de les que més destacava, de les que més teníem afinitat, i hi havia molt bona sintonia, connectàvem intel·lectualment molt bé, vam connectar molt bé virtualment.

Quan li pregunto pels espais en què la Judit encara és present, i el paper que juga aquesta presència en el seu món relacional actual, em fa un llarg relat on la casa del poble té el paper més destacat, un vincle que el relliga a ell i sobretot al seu fill amb una xarxa familiar i d'amistats que en Francesc gaudeix i considera que s'ha de

mantenir viva (per estabilitat emocional, per aprenentatge...). Em parla explícitament d'una necessitat/desig de "permanència". A diferència potser del cas de l'Helena amb alguns familiars del Roger, els vincles amb la família de la Judit no han sofert cap mutació o minva rellevant, sinó un reforçament conscient i volgut. En aquest context, la presència de la Judit no és asfixiant, sinó naturalitzada i es manifesta també en les converses amb el seu fill, les fotografies... Hi ha també un altre espai on es fa present de forma regular, un petit ritual íntim que fa anualment amb el seu fill on un globus d'heli duu un missatge al cel:

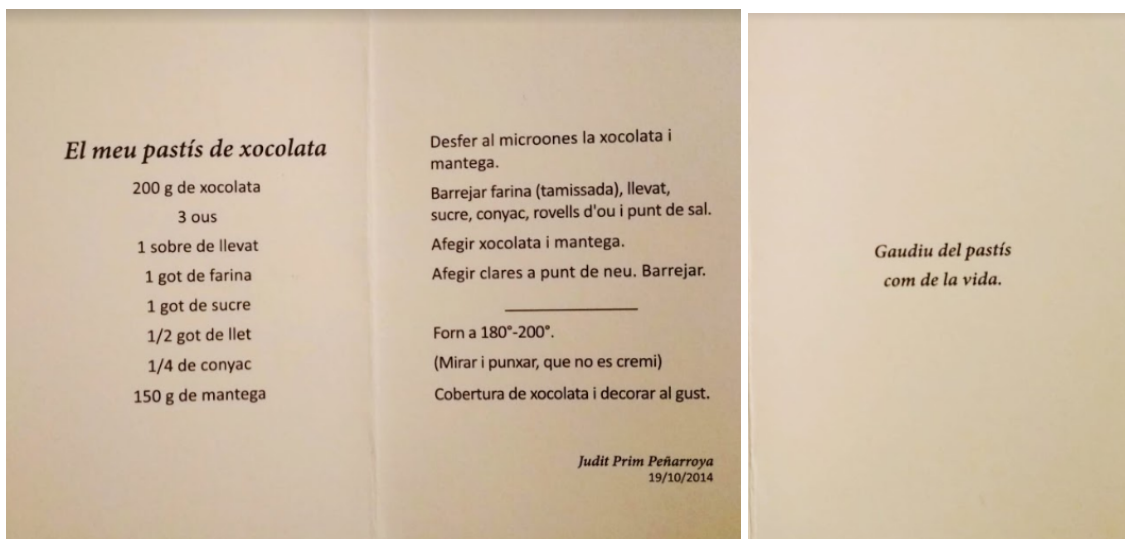
(...) sí que fem una cosa tots els anys i gairebé al principi era com més terapèutic i (...) de reafirmació per l'Arnau (...) cada 19 d'octubre, que és la data en la que va morir, l'aniversari, doncs anem ell i jo junts, passem el dia junts, anem a dinar (...) després anem a la platja, normalment sempre anem a la mateixa, que és una platja on acostumàvem a anar, entre Gavà i Castelldefels, i doncs m'emporto un globo, un globus gran d'aquests, d'heli, l'inflem d'heli i l'Arnau escriu alguna cosa al globus, jo també, després al cordill li lliguem alguna nota, algun dibuix, alguna poesia... i llavors anem a la platja i el deixem anar. Se'n va cap al cel i estem fins que desapareix. Estem allà junts focalitzant i després marxem al cine o on sigui.

Esmenta un segon petit ritual. A un l'hort familiar hi ha l'alzina que arrela a les cendres de la Judit. L'hort és una mena de petot cementiri: hi ha cendres d'altres membres de la família. Una petita excursió ens hi duu. Allí fa algunes reflexions sobre la importància psicològica i emocional de tenir ben identificat el lloc físic on dipositar les restes:

(...) després la vam incinerar, i està aquí a l'hort (...) Hi vam plantar una alzina i també anem a fer una miqueta de show (...) aquest és l'únic moment així que tenim íntim ell i jo amb ella (...) tampoc volíem llençar les cendres a l'aire, perquè...això també ho havia parlat amb el psicòleg, en el procés de dol fas com els burros, fas de fora cap a dins, focalitzes, has de focalitzar, necessites llocs, reductes d'espais de seguretat, i que s'estaven trobant, ells, que...el psicòleg amic amb el que vaig parlar, especialista en pèrdues i el dol, que quan hi ha un accident greu o alguna cosa doncs els envien allà per...de suport a les famílies i doncs... ell se n'està adonant (...) que hi ha molts casos en els que famílies o gent que han agafat cendres d'un ésser molt estimat i les ha portades a la muntanya de l'Aconcagua (per dir alguna cosa) perquè aquesta persona hi anava sovint i que volia que estigués allà i tal, s'ha estès, i amb el temps no acaba de trobar un lloc on dir...hòstia, aquesta focalització de fora cap a dins per a trobar-la, per trobar-se, un espai de recolliment, que en el fons és el sentit que tenen els cementiris... i tu vas allà, és un espai gran, però focalitzes només en un nínxol, i és allà on dius: aquí està l'ésser estimat, encara que no quedi res, és igual, tu necessites un espai físic i real molt petit i molt reduït (...) ens va semblar una bona opció, aquesta. Que estigués aquí a l'hort i que cada vegada que veníem, doncs està fixat aquest espai de recolliment (...) No ens cal venir expressament, ni res, està. I està com transfigurada amb una alzina i dona una miqueta de seguretat (...)

I un tercer espai comú, un referent simbòlic molt original i pràctic en forma de recepta de cuina: el pastís de xocolata de la Judit. Una recepta que va ser impresa en el seu recordatori (Fig. 4) i que molta gent que l'estimava conserva i utilitza a casa seva:

(...) hi ha un espai que és... que va ser comú, que vam voler compartir amb tothom, que va ser el seu pastís de xocolata. Sempre que fèiem un aniversari o un sopar ella feia un pastís de xocolata, a tothom li agradava, era el pastís de xocolata de la Judit, llavors parlant-ho, ella en vida, encara, doncs... quines coses de parlar, oi?, de com havia de ser la seva esquela, doncs ella deia... ostres, és que jo no tinc cap qualitat o dó... amb la psicòloga dèiem... hi ha gent doncs que fa... que pinta o no-sé-què, o... va repartir un quadre seu... o el dia de la cerimònia doncs és músic i van posar una peça seva, no sé... ella deia. "pobre, si és que jo no sé fer res, jo no puc fer res..." i se'ns va acudir que la millor manera de fer-li un homenatge i que a més a més fos pràctic (...) era fer la recepta: el pastís de xocolata en el seu recordatori (...) La recepta i ja està. I el seu nom: Judit (...) Una targeta que estava doblegada i no tenia cap dibuix, cap cosa d'aquestes, a vegades... tètriques que no saps què és... targetes que et fa cosa llençar perquè penses... a veure si em farà mala sort... hòstia, has de tenir un cert respecte, a aquesta targeta... i l'amagues en un calaix i... no?, això no, i jo la tinc penjada a la nevera i molta gent que sé que també, i alguna vegada durant un any encara alguna gent m'enviava una foto: "he fet avui el pastís de la Judit!"... o el dia del seu aniversari... algunes fotos d'alguns amics seus amb els nens allà i tal... fent el pastís de xocolata: "estem fent el pastís de la Judit" (...) i això recomforta i relliga, crea comunió i la fa especial. el pastís és el mitjà, és la metàfora amb la qual es materialitzen les infinites qualitats i dons que tenia com a persona.

(Fig. 4)

En Francesc em parla de la congelació i idealització que suposa la mort d'una parella, i com aquest nou espai mental que ocupa d'alguna manera cobreix nous aspectes, com una referència simbòlica de consulta o opinió, com si es tractés d'una presència recreada, activa:

(...) pensava en la figura simbòlica de la Judit en el present, en el sentit de que de vegades... el fet que no hi sigui diguem que congela, d'alguna forma, la seva presència o la seva figura i l'emmarca en un estatus gairebé mític o ideal, és a dir, és una figura i és un amor que no tendeix a desgastar-se ni a espatllar-se, però tampoc és... ni és físic ni és real. Real, però és perdurable, és

etern, està aquí, està com dins una gota d'ambre i allà... és ideal, és com també com una mena d'un tercer refugi, no?, aquest, l'arbre, el tema de la platja i després sempre la idea doncs gairebé idealitzada de parella que clar, dius... ostres, si hagués evolucionat, si hagués seguit d'alguna altra forma, probablement la percepció o l'estatus actual no seria aquest mental que tens ara, és a dir, podria ser que no estiguéssim junts, no sé què hauria pogut passar, o podria ser que haguéssim pogut tenir conflictes, o (...) però al passar d'aquest món més metafísic, és com una referència i que en molts moments solapa les figures doncs de parella, la figura de la maternitat, d'amiga, confident, de recolzament que et dóna força... és com un recurs il·limitat en molts aspectes, de cara al dia a dia, de cara a... amb l'Arnau o amb la Roser o amb moltes coses (...)

Pel que fa a la presència de la difunta dins la seva relació amb la Roser, en Francesc descriu un procés d'integració molt net i fàcil, i malgrat ser en Francesc una persona bastant escèptica en l'àmbit espiritual, apunta una certa intervenció esotèrica per part de la difunta en el sentit que, a través de somnis o sensacions sembla no solament donar la seva aprovació, sinó que fins i tot de vegades la Roser i la Judit podrien representar una certa entitat comuna o doble (la Roser farà també més tard esment a aquestes sensacions per part seva):

(...) a nivell de relació amb la Roser, la presència de la Judit lluny d'estar una nosa ha estat també com una taula de... o com un pont d'apropament, cap aquí, cap a Vilabella, cap a la seva família i a l'Arnau (...) lluny d'allunyar-la o de fer-li de destorbar-li o de fer-li por, tinc la sensació que ha sigut més aviat un punt de sutura, algunes vegades, no sé, l'he sentit com molt propera i com si estiguessin en comunió, gairebé fins i tot com si fos un alter ego, una presència o com si [fa el moviment de les cometes] l'aprovació de la Judit, no?, en el sentit de dir: ostres, "és una persona magnífica, i és el que us fa falta". I alguna vegada la Roser m'ho ha comentat: "l'he sentida molt propera", "l'he sentida, és com si avui m'hagués vingut a... d'això, com si m'hagués parlat...". No sé, jo no sóc massa donat a coses esotèriques ni a pensar en... però bueno, de vegades hi penses i dius... pues mira, pos vale (...) en aquest sentit hi ha varies experiències que ho reforcen, com el grup d'amigues de la mare de la Judit que en alguna ocasió li han comentat que és talment com si li hagués enviada la mateixa Judit [referint-se a la Roser], o algunes situacions en les que tots dos hem estat a prop o hem sentit la presència o record de la Judit alhora i hem entès la coincidència sense haver de posar paraules.

La Roser, d'alguna manera amb el "consentiment" de la difunta, pren el relleu en alguns aspectes familiars, com ara un cert nivell de maternitat:

(...) i en aquest aspecte per exemple, de la maternitat, hi ha un cert solapament (...) per mi, si la Roser té un rol... no convivim (...) però estem prou temps junts... quan estem jo li demano a la Roser que a l'Arnau el tracti amb naturalitat amb que... que es corresponsabilitzi en aquest sentit... de vegades em diu: "no sé si he fet bé de dir-li no sé que tal ..." i dir-li. "Sí que has fet bé, encara que jo cregui que igual no ho hauries d'haver fet, perquè creies que ho haves de fer, ho has fet i ben fet està" (...) entenem que si la Roser forma part de la unitat familiar, pot intervenir-hi en els aspectes que cregui necessaris i vulgui. És més, jo necessito que en formi part i en prengui responsabilitats de

referència femenina i rol de mare, sense que aquest s'esgoti en una figura o concepte tradicional i estricte. Formar part de l'educació i criança d'un nen de vuit anys, vaja (...) la condició de maternitat no és una condició biològica sinó que és una condició que va solapada i és paral·lela amb el fet de conviure o de tenir una relació de parella i de tenir un petit bitxo del qual t'has de fer càrrec d'alguna forma. I a nivell de parella doncs passa el mateix.

Al llarg de la seva vida amorosa, en Francesc es manifesta com una persona poc gelosa, i així és en conjunt la seva relació tant amb la Judit com amb la Roser. Per a ell, la no-gelosia hauria de ser l'estat normal/natural en les relacions, de manera que acaba desvinculant el terme *possessió* de l'equació. Tanmateix parla d'una interessant *gelosia retrospectiva* en el cas de la seva primera relació:

(...) amb la Judit aquesta sensació i aquest sentiment no recordo haver-lo tingut en cap moment, jo ni diria gelosia, diria alguns moments d'inseguretat o de por... però no per gelosia... i potser en els dos sentits. Però no. I *parella 4.0 evolution* (amb la Roser) no, en absolut, zero [riu]. No sé, crec que és un estat més normal o més natural (...) a vegades ho he pensat, m'ho he plantejat, de dir, ostres, potser el fet de perdre la Judit m'ha fet que replantegi, repensi moltes coses i relativitzi absolutament tot?, i fins al punt, al fet mateix de l'amor, i que no és un drama, no és un drama... si l'amor, contràriament al que acostumem a fer, a convertir-ho, potser per tradició cultural, herència de pensament (...) al contrari, ha de ser una força d'apropament més que de possessió i d'altres coses (...) en la primera relació hi havia un cert estadi de *gelosia retrospectiu*, és a dir, el que pesava no era tan un present i l'afectació d'altres persones com l'existència d'un passat que no es pot canviar ni controlar. En aquell moment, per a mi era la primera relació i no comptava amb experiència metre que ella, era cinc anys més gran, comptava amb una experiència considerable. Aquest factor sí era un factor de gelosia tant del viscut com del no viscut per part meva i que va obrir la porta a altres potencials parelles per part meva en el moment que va poder succeir. Aquesta possibilitat era un tema que havíem parlat i acceptat amb la parella del moment. La pràctica però, no va ser reeixida. Continuava sense saber-ho en l'estadi tradicional de parella monògama per una inèrcia desconeguda.

6.2.2 Roser

La trobada és a casa seva, al barri vell de Girona, on tot em resulta molt familiar, fins i tot en el sentit més literal del terme: la Roser és família. Hem estat parella oberta amb convivència durant uns vuit anys i tot i que ja ha acabat aquest tipus de relació, el vincle afectiu que ens uneix segueix pràcticament intacte en les seves qualitats principals. Nedem en un espai molt confortable i enriquidor entre l'amistat i la parella. A més, ens uneix un altre vincle poc comú, ja que hem estat pares d'acollida d'una nena que seguim veient ben sovint gràcies a una família adoptiva que ha pres una decisió molt valenta: permetre que el vincle segueixi ben viu. La Roser és una dona de cinquanta anys, relativament reservada, lliurepensadora i amb una gran maduresa intel·lectual. Gran lectora i escriptora, el món de la literatura és un dels seus pilars existencials. Treballa com a administrativa. Una altra activitat a la qual dedica molt de temps és a la cura de la seva mare, que pateix una malaltia crònica de fa alguns anys. Filla d'una família religiosa i molt conservadora de la seva ciutat, ha hagut de

reconstruir-se emocionalment i psicològica diverses vegades. La conversa transcorre molt honesta i fluidament al voltant d'unes infusions al menjador del seu modest apartament. En demanar-li per la seva biografia amorosa, de seguida salta una primera experiència dolorosa, una relació de quatre anys (sense convivència) amb un home que era massa dominant i que la volia modelar al seu gust. Se'n va adonar a temps com per a no prendre gaire mal. D'aquella relació en va treure una lliçó molt important que qüestiona un dels pilars de l'amor romàntic, l'omnipotencialitat:

(...) va intentar fer-se una dona a mida i no ho va aconseguir (...) No surto d'un entorn familiar en una situació de submissió a la família molt clar per anar a parar a una relació de parella sense ser jo mateixa, no?. No sé el que m'espera la vida però sí que tinc clar que el meu camí és meu. I trenco, fugint d'un domini (...) La primera lliçó que en vaig treure, que m'ha servit de sempre, és que l'amor de vegades no és suficient, no és suficient per evitar un trencament, pots estimar-te molt en les dues direccions i no ser suficient.

La seva següent relació rellevant és la que va tenir amb mi, una relació que partint d'una base comunicativa molt treballada, amb poc temps va anar obrint-se fins a endinsar-se en l'àmbit del poliamor:

(...) la relació amb tu, una relació de molta profunditat, de molt de treball de parella, de creixement personal, de comprensió de què és el compromís, de saber posar-se en risc i sortir-se'n... i també deixa una empremta fonamental.

I la seva tercera relació rellevant és la que manté amb en Francesc, amb qui el vincle s'establí inicialment per admiració mútua en el plànol artístic (creació literària), i que està marcat molt fortament per la seva viduitat, un fet amb el qual empatitza especialment pel fet que ella mateixa havia perdut recentment una germana i un pare per càncers sobtats. Aquest fet obre un espai comunicatiu molt honest on la feblesa i el dolor no són tapats per les constriccions de la masculinitat normativa:

(...) en el xat va posar que no sabia si podria venir a la trobada perquè no sabia aquella setmana com es trobaria la seva dona. Això que va sonar molt críptic per a mi no ho era perquè jo havia perdut una germana i sabia què volia dir no trobar-se bé una setmana sí i una setmana no... per a mi això ja m'estava parlant de tractament de quimioteràpia. Això va fer que jo l'escrivís un missatge privat en que li deia que havia entès que a casa estava en una situació dura i que me'n feia càrrec, i que li donava el meu suport. Això d'alguna manera el va commoure (com a mi m'havia entès que ell m'escrivís per la mort del meu pare), tot i que prèviament ja hi havia un cert respecte de l'altre per la qualitat dels comentaris que fèiem en el curs d'escriptura. Aquesta aproximació sobre el que li estava passant amb la seva dona i el què li havia passat a la meua germana... hi vam anar trobant més punts de contacte, la malaltia era la mateixa: un càncer de còlon en els dos casos, aproximadament les mateixes edats... i vam estar en contacte d'una manera... jo interessant-me de com estaven les coses a casa i així però no ens vam conèixer fins que la seva dona ja no hi era. Hi havia complicitat, pels interessos comuns, per la malaltia, pel respecte, i després quan ens vam trobar... doncs bé va haver-hi una química maca. Un element molt important és que sento que ell pot expressar el dolor que sent d'una manera lliure i a mi m'agrada molt que sigui capaç d'obrir-se cap

a mi expressar aquesta feblesa sense por. Hem plorat molt, ell amb mi i jo amb ell.

En demanar-li quines són les implicacions i significats de tenir una relació sexeafectiva amb una persona vídua, la Roser em fa un llistat, des del respecte fins a la seva cooperació en la criança del seu fill passant per la gran acceptació dins el seu nucli familiar i d'amistats, que li donen la mesura del grau de compromís i confiança en la relació, una confiança que és molt apreciada i desitjada:

(...) hi ha molts elements, no sé si els podré treure tots. La primera paraula amb el cap és respecte pel dolor de l'altre (...) D'altra banda hi ha que el Francesc m'ha donat molt d'espai a la seva vida, m'he implicat en la criança del seu fill (...) a vegades quan no sé si he fet ben fet o no i li expresso a ell, i ell em respon: "estàs aquí amb mi, el que tu creguis està bé, està implicada amb l'educació de l'Arnau perquè ets la meva parella (potser no fa servir aquesta paraula), Si tu creus que és convenient fer-ho d'aquesta manera, jo ho respecto". D'alguna manera, això em diu una mica la mesura de tot, entre altres coses (...) un dia em va dir: "si a mi em passés alguna cosa, m'agradaria que l'Arnau es criés amb tu, perquè m'agrada molt com el tractes" (...) m'han acceptat [la família i amics del Francesc] i vaig a casa seva vaig a una casa que no és la casa del Francesc, vaig a la casa de la dona del Francesc. I sóc ben rebuda. O sigui, hi ha una voluntat d'acceptació i de valentia per part de tothom. Tothom. Perquè... podrien rebutjar-me, no?, però per ells és prioritari que aquest nucli que formen aquests quatre adults i tres nens es respecti i quan van saber que en Francesc tenia una relació amb una persona de Girona (ell viu a Barcelona i van a fer el seu temps d'esbarjo a l'Alt Camp) hi havia por que es trenqués aquesta unitat, no?, i saber que no s'ha trencat el nucli i que hi estic convidada i que sóc ben rebuda dóna molta pau i tothom està seguint molt valent. Llavors, la relació amb aquestes persones i el fet que amb el Francesc portés la nostra relació fins i tot a aquest punt també em diu que sóc molt important per ell, no?.

Dins aquest relat també s'endinsa en un dels temes clau: la gelosia. Entesa en aquest cas en termes de rivalitat amb la difunta. També em parla de la temença de ser una substituïda. Aquestes emocions, que no nega, són gestionades a través de l'intel·lecte, l'experiència i de la seva experiència meditativa:

(...) però també em passa pel cap: "Sóc una substituïda?". Però ell no em compara mai i si ho ha fet, ho ha fet en positiu... alguna vegada li he preguntat: "M'hi assemblo?" (perquè ens ha arribat de diferents veus que ens hi assemblem, la Judit i jo) i respon: "No. Però el fons sí. L'essència, sí" (...) alguna vegada em passa pel cap entendre la persona que no hi és (la Judit) com una rival, i no deixo que aquesta idea arrel·li en mi. Hi ha un element també que és... jo practico meditació, i per tant sé que els pensaments tenen una importància relativa o nul·la, per tant puc alimentar la idea que la Judit és una rival i que en Francesc sempre l'estimarà més que a mi, o puc acceptar que m'ha passat la idea pel cap i desterrar-la immediatament i no donar-li espai perquè no té cap mena de sentit.(...) intento no permetre'm tenir pensaments negres perquè no em portarien enlloc. Però sí que hi ha... podríem dir-ne por (no sé si és por o no) de fins a quin punt sóc important per a ell o no. O sóc una distracció per apagar un dolor que hi serà per sempre.

En un moment de la conversa, la Roser em fa una confessió sexual i espiritual alhora, que em fa pensar en un episodi anteriorment relatat també pel Francesc, en el qual deixava el seu escepticisme en suspens, es tracta de *l'empenta* de la Judit per tal que iniciés una relació sexual amb ell:

(...) aquí hi ha una cosa que potser t'agradarà saber i és que a mi, dies enrere, em va passar pel cap que m'agradaria tenir una foto de la Judit aquí a casa. Ho vaig parlar amb la meva terapeuta (faig teràpia), aviam si li semblava estrany i de seguida em va preguntar perquè... “És que sento que m'acompanya” i... ara et diré una cosa que és molt absurda, per la primera vegada que va venir en Francesc a Girona (haviem quedat per dinar junts i al matí, en arribar, vam fer un cafè a sota de casa meva) a fer un cafè aquí a baix un matí abans d'anar al restaurant (El Cul del Món) li vaig dir... “T'ensenyo el meu pis?” i vam pujar. I un cop va ser dalt... (en Francesc no és una persona que a mi... ara m'atrau i és el meu amant, i tinc una relació sexual molt xula, però no seria algú que sense conèixe'l m'hi llencés físicament a menjar-me'l no?)... I va ser arribar aquí i vaig tenir molts problemes per no tirar-m'hi al damunt. Molts, molts, molts. Vaig sentir una necessitat de follar-me'l tan gran, que li vaig dir “marxem, marxem ja!”. I vaig haver de dissimular, és clar. No podia aguantar-ho i penso: “Què era allò?”, I sincerament penso que potser la Judit que estava empenyent: “follate'!”.

La *presència sexual* de la Judit anà, de vegades, més enllà del rebedor casa. En alguna ocasió anava al llit amb la parella, completant d'alguna manera una mena de triangle:

(...) al principi em plantejava amb qui feia l'amor, en Francesc. I li vaig preguntar, li vaig dir “A vegades sento que no estàs fent l'amor amb mi”, i em va dir que era veritat, que de vegades feia l'amor amb mi, que de vegades li feia l'amor a la seva dona, i que de vegades ens el feia a les dues.

I abundant en el tema de el vessant esotèric...el seguit de coincidències i semblances entre la Judit i ella mateixa, unes semblances que transformen una possible rivalitat en una mena de *delegació o reencarnació*:

(...) una persona molt propera a la Judit em va dir: “Me'n faig creus de dir això, Roser, però... és que de vegades penso que també hi ha la Judit (que la Judit t'ha dut fins aquí, va venir a dir)... No sé com pot ser que jo estigui dient això però t'hi assembles físicament, de caràcter... hi ha tantes coses que us fan assemblar...” A més, ella i jo ens portem un dia! (jo vaig néixer el 12 de juliol, i ella va néixer el 13 de juliol (però amb tres anys de diferència). Llavors a mi se'm fa impossible veure la Judit com una rival, Perquè tot i que hi ha una por... però no puc... per a mi és com una presència amable.

I encara més sobre experiències espirituals, una comunicació compartida amb la Judit un cap de setmana que van anar d'excursió:

Vam dormir en un refugi. I jo vaig sentir, al dematí, que la Judit estimava molt en Francesc (...) Aquest dia dormíem en Iliteres, llavors, al dematí, en Francesc va venir al meu llit i li vaig dir: “t'he de dir una cosa de part de la Judit, i és que

t'estima molt. Ho he sentit, Francesc". I el tio es va emocionar i em va dir: "he somiat amb ella". Li vaig dir: "no m'estranya, perquè jo també l'he sentida molt a la vora" (...) aquell dia visitem una església. Estàvem sols. En Francesc, que no és creient, es va asseure al primer banc i es va estar allà, quiet, una estona molt llarga. Jo, des del fons de la nau, vaig entendre de seguida que aquell recolliment era per alguna cosa. Es va seure al primer banc i allà es va estar, recollit. L'Arnau estava fora amb una pilota, entrant i sortint, i jo al fons de l'església i en Francesc a davant de tot. D'alguna manera estava parlant amb ella. O sigui, la seva presència a la nit havia estat molt clara i allà seguïem tenint-la present, tots dos... i va dir que, quan es va aixecar, super plorós, va dir que feia molts dies que no hi parlava com hi havia parlat en aquella estona, ens vam abraçar, tots dos estàvem molt plorosos [la Roser s'emociona] perquè jo sabia tot el que estava sentint ell, i el, vaig deixar fer, sabia que havia d'estar sol. I quan vam sortir fora li va dir a l'Arnau: "què, Arnau?, ens la quedem?" (referint-se a mi...).

Quan demano a la Roser en quins altres espais es nota la presència de la Judit, coincideix a esmentar l'hort i l'alzina de Vilabella (on hi ha enterrades les cendres). De vegades va pel seu compte i mira d'establir-hi un diàleg.

(...) és un lloc on m'agrada anar-hi, hi he anat sola més d'una vegada... i estar allà, callada i així... és molt silenciós i molt bonic (...) en Francesc pot enfilarse en una pedra al costat de l'arbre i fer un gest d'abraçar-se a l'arbre i fer un petó en allò i llavors buscar-me amb la mirada i tots dos estem emocionats... O puc anar-hi jo i estar tranquil·la sola... Després pot ser que en algun moment de crisi en la relació jo l'hagi sentit com empenyent-me, com encoratjant-me a no rendir-me.

Visionant cinema, es poden emocionar conjuntament, malgrat que la pena real sigui la soferta per en Francesc.

Si veiem una pel·lícula on hi ha una mare que falta o així, i llavors...Uf! Ens entristim molt tots dos, I estem molt junts en aquella pena, i... en aquell moment en Francesc no és menys meu: al revés, ho és més. Quan està tocat i dolgut i emocionat em deixa ser-hi, de totes totes. No m'expulsa, en plan "no, aquest és el meu dolor, a tu no et pertoca", sinó que m'està dient "Hòstia, quina pena que tinc" i en convida a ser-hi, amb ell, al seu costat (...)

A partir d'un cert moment troba important parlar del nexa entre la nostra experiència poliamorosa i la de família d'acollida (d'una criatura que va arribar a casa amb poques setmanes de vida i que va marxar en adopció al cap d'uns dos anys), experiències ambdues que tenen a veure amb el desaferrament, la no propietat/titularitat de les persones i els nous models de relació personal i familiar.

També hi juga que jo vinc d'una experiència de poliamor que vaig viure amb tu i d'una altra experiència que és fonamental que és ser mare d'acollida amb la consciència de que res és meu, no?, ni un fill no és meu. Tots aquests elements formen part del moment vital en què puc fer aquesta cosa aparentment difícil què és tenir una relació amb una persona vídua. Perquè la meva filla d'acollida no era nostra, ja sabíem que havia de marxar.

Aquest posicionament obert, el fa extensiu a la relació amb el fill del Francesc, i permet que cadascú trobi/articuli el seu lloc relacional fora de les categories tradicionals, la Roser no és ni una mare ni una madrastra de l'Arnau, i tampoc no és la companya d'en Francesc:

L'Arnau, el fill del Francesc, no és meu. (...) En cap moment se'm passa pel cap que sigui meu. En cap. L'altre dia anàvem amb cotxe i em va dir: "Roser, saps una cosa?" i jo vaig dir "Què?"..."Doncs que els meus amics em pregunten si ets la meua mare". Li vaig dir: "I què els hi dius?". I va callar, no?, jo vaig dir: "Els hi dius que no, perquè de mare ja en tens una, oi?". I va somriure, i llavors jo em vaig girar, i li vaig tocar la cara i li vaig dir: "... Però tu saps que t'estimo molt, no?, No sóc la teua mare però t'estimo molt" i es va rebregar en la cadireta del cotxe totalment desfet del plaer, entendrit i content (...) per a ell [Francesc] la seva companya és la Judit. És que potser sí que és una qüestió d'etiquetes... no ho sé... com expressar-ho... sento que ell necessita, per no esborrar el que ha viscut, necessita sentir que la seva *dona titular* és la Judit. I llavors no té una categoria per a mi. Bé, sí, *sóc la seva txurri*. Amb aquesta paraula (...) tot en el que fa demostra una implicació total, No hi ha una voluntat de viure junts (tot i que m'ha dit que de vegades fantasieja amb venir a viure aquí, a Girona), No hi ha aquesta voluntat però hi ha... és que formo part de la seva vida, però necessita guardar aquesta titularitat a la Judit. Per no esborrar-la, jo penso.

La Roser fa una seva interpretació sobre l'essència de l'amor, entesa com un tot (un oceà) com un *continuum*, si bé encarnat/manifestat en persones. Un tot que es resisteix a la compartimentació, a la finitud, a l'encasellament... i que també explica la seva experiència no-monògama:

És com si hagués destil·lat l'amor per arribar a l'essència, com si l'absència de la Judit l'hagués fet connectar amb l'essència de l'amor. I estimar-me a mi és mantenir viva aquesta essència. És com si amb l'amor cap a mi mantingués viu l'amor cap a ella. I d'alguna manera això entronca amb la meua pròpia manera de viure l'amor. L'amor és un tot. En el sentit que una onada és oceà, no?, oi? no és tot l'oceà però és oceà. L'onada més petita del món és oceà. Per tant la part és el tot. Per tant amb l'amor passa el mateix. El teu amor per la teua filla, per la teua companya, per mi, el meu amor per l'Arnau, per la nostra filla d'acollida... és oceà, és mar. És amor, no?, és tot. Llavors, jo sento que ell sent que estimant una dona continua estimant la seva dona. Llavors per què necessitem encasellar i posar-hi..." Ah, no, fins aquí!...a partir d'aquí, si passem d'aquesta ràtlla, ja és una altra cosa, un altre amor, no?", és que és el mateix!, i en el fons això connecta amb el poliamor (...)

Curiosament, en parlar d'experiències de gelosia, no posa primer el focus en la seva relació amb en Francesc, sinó en la que té amb el seu fill, i un cop més, hi aplica la seva perspectiva de desaferament a les emocions i pensaments:

L'altre dia estàvem estàvem de festa veient La Salseta del Poble Sec i l'Arnau estava cansat i se'n volia anar a casa, però com que hi havia la seva cosina i la seva cosina estava aguantant, no podia marxar abans que la cosina. Llavors... és un que petit encara... I llavors buscava un refugi d'un gran, de tant en tant seia i estava sol, però buscava un refugi d'un gran per a expressar: "Estic

cansat però no vull marxar”, i de vegades ho estava buscant en la seva tia en comptes d'amb mi (o d'en Francesc). I vaig sentir gelos. El que passa és que els vaig observar...“mira, ara tinc gelos”. Ja m'agradaria que em busques a mi, però ho miro i ja està. Ho accepto i ja està: “tinc gelos. No més que això. No faré res per separar-los”. M'observo i m'ho dic, i ja està.

Només a continuació em parla de l'experiència de gelosia en la seva relació amb en Francesc. Els pot haver sentit, però mai han representat cap problema per la forma en què ella mateixa ho ha gestionat, a base d'integració i respecte:

(...) un cop ja he estat a la seva vida sí que he vist que de vegades té ganes d'estar amb altres dones i de buscar ser el... agrado, o interesso, com a mi també em passa, no? I me n'adono que té ganes de fer-ho. I que ho fa. I em sembla estupendo. Me n'adono, i puc sentir gelos o no sentir gelos, però sé que ho hem treballat tu i jo, David, i no passa res, vull dir... és el seu dret, si li ha de donar plaer seduir una estona... jo també trobo a faltar seduir i que me mirin... felicitats poder-ho fer, no? No té cap mena de rellevància. Té ganes de jugar, doncs estupendo, juga. A veure si pel fet de ser grans hem de deixar de jugar...? No, no? Podem jugar tota la vida. Doncs això és un joc. Dóna plaer, et fa sentir a gust, et fa sentir...dóna seguretat saber que interesses als altres?, doncs disfruta! (...) Gelos de la Judit, no. Penso que no (...) No me'ls permeto, aquesta mena de pensaments, perquè no em duen enlloc. No els reprimeixo, tampoc: senzillament, no els dono espai. Deixo que marxin.

M'interesso per la seva percepció de l'evolució del dolor de la viduïtat, per l'efecte del pas del temps. Em contesta que efectivament es va transformant, diluint:

No hi ha aquella intensitat de dolor, sinó que va canviant (...) ja hem plorat molt. Ara plorem menys. I ell ja ha tingut oportunitat d'expressar coses que potser no et cal expressar moltes vegades.

En acabar la conversa, la Roser formula una pregunta retòrica: “Sí que em queda dintre el dubte de: <<sóc una substituta?>> això no ho sé, no tinc resposta, no ho sé”.... una pregunta que ella mateixa acabarà responent en una nota que em va fer arribar amb posterioritat no massa més tard, i que manifestava satisfacció i alleugiment:

Ha passat el temps. David, en Francesc em va preguntar com havia anat aquesta conversa. Vaig ser honesta, li vaig dir que tenia una certa por de ser una substituta. Des de llavors la por m'ha marxat. Crec que des de llavors ell es dóna més, que saber d'aquesta por li va fer bé per donar-se encara més.

7. ANÀLISI

Un primer eix d'anàlisi de les dades obtingudes és la col·locació de cadascuna de les individualitats en una imaginària línia situada entre dos pols oposats, a saber: el de l'adscripció estricta al model tradicional d'amor romàntic d'una banda, i l'alineament amb les desconstruccions sexeafectives proposades per les impugnacions al model anomenades no-monogàmies ètiques (poliamor, anarquia relacional...) de l'altra. Si bé és cert que *stricto sensu* cap de les quatre persones se situa en els extrems d'aquest eix, sí que podem proposar una possible gradació que, en funció de les seves

experiències passades i presents (enteses com un global), podríem ordenar d'aquesta manera:

Jordi > Helena > Francesc > Roser

En primer lloc tindríem en Jordi, que explícitament situa els orígens de la seva identitat afectiva/amorosa en el marc d'un entorn familiar i personal tradicional, on la parella casada amb fills, la convivència, l'estabilitat, previsibilitat, la criança i el model de família nuclear clàssic⁴ ocupen -en un inici i durant molts anys-, tot el seu imaginari relacional: dinou anys de prometatge i matrimoni, dos fills, el xoc davant el divorci, moments de gelosia, incomoditat davant noves situacions afectives, desig de cohabitació, idealització del concepte "amor", vinculació de la felicitat amb l'emparellament, etc.

A continuació, en la part central de l'espectre situem l'Helena i en Francesc, que respondrien més al model de relació descrita per Giddens com a *amor confluent*, en el qual, com comentàvem a l'inici d'aquest treball hi ha diferències qualitatives en relació als espais de comunicació/negociació i una major flexibilització dels rols per raó de gènere, especialment pel que fa als models de masculinitat hegemònica fins al moment així com una rebaixa en les expectatives sobre l'amor: una menor càrrega d'idealització en general. Si bé potser no hi ha diferències molt destacables entre l'Helena i en Francesc dins aquesta categoria, he decidit que era més oportú posar al company de la Roser en tercer lloc pel fet que pel que fa a la gelosia i relacions amb terceres persones sembla haver-hi una major obertura personal i ideològica per part d'aquest darrer, que fins i tot fa explícit certs plantejaments propers al moviment llibertari i amb un concepte de família molt obert on les esferes de responsabilitat i vincles no venen necessàriament en paquets indestruïbles. El cas de la Roser va en darrer lloc, més a prop de l'extrem de la desconstrucció de l'amor romàntic que cap de les altres persones, si bé ni per autoidentificació ni per l'experiència actual sembla que encaixi tampoc exactament dins l'etiqueta *poliamorosa*. Segurament estaríem més a prop d'una recentment proposada categoria intermèdia anomenada *ambiamorosa*, segons la qual:

Rather than having strict requirements or strong preferences that their relationships be monogamous or polyamorous, people who consider themselves ambiamorous find themselves happy being in either relationship system. It all depends on what's going on in their lives and who they're dating. Ambiamory challenges a lot of ideas we hold about relationships, including the relationship escalator (...) (Turner, 2019)

Sigui com sigui, en el cas de la Roser, el conjunt de factors que suposa una trajectòria personal de qüestionament i reconstrucció, l'experiència poliamorosa anterior, i el seu pas per l'acolliment familiar i les pràctiques meditatives la situen en un lloc destacadament diferent de les experiències de les altres tres persones.

Tanmateix, si més enllà d'aquesta classificació i gradació -volgudament global i generalitzadora- si anem a mirar el tall de l'actualitat d'aquestes quatre persones, haurem de reconèixer que per totes bandes trobem elements d'impugnació i d'adhesió al model romàntic. En aquest sentit, per exemple, hi ha un element comú/transversal que, curiosament és al mateix temps llegible des de la impugnació i des de l'adhesió, i

⁴ Que inclou tots els graons de l'anomenat "Relationship Escalator" esmentat en el treball amb anterioritat.

que no és altre que el fet que s'organitzen com a parelles LAT (Living Apart Together/"Junts però separats") en el sentit que són parelles estables que no cohabiten per decisió pròpia i/o per impediments logístics (Levin, 2004). L'ambivalència d'aquest element rau en el fet que és una forma d'organització que no s'entén fora d'un plantejament monògam (la parella segueix estant al centre, i s'espera d'ella que assisteixi en gran part en la recerca de la felicitat), però al mateix temps és un trencament important del *mite del matrimoni*, aquell segons el qual "l'amor ha de conduir a relacions estables en matrimoni i suposa una convivència (...)" (Yela, 2003).

Si, com comentàvem al començament d'aquest treball, el grau de coincidències i homologació en multitud d'aspectes i característiques tipològiques entre individus i parelles d'aquest grup és molt gran, això ens ha d'ajudar a fer la comparativa molt neta en funció del factor més important de coincidència: la viduïtat sobrevinguda i la seva gestió per part de les noves parelles així com les seves implicacions i significats. En aquest sentit, trobem adient focalitzar en els casos del Jordi i la Roser, ja que són aquestes persones les que han de gestionar amb una major mesura un tipus de relació que escapa a l'habitual, una adaptació que s'ha de fer sense referents, un territori d'alguna manera inexplorat que obliga a situar-se en un espai simbòlic amb una complexitat afegida que genera moments, preses de decisions i emocions imprevistes.

En aquest sentit, un aprenentatge que apareix molt nítidament en ambdues relacions és que la mort dels cònjuges és viscuda per les noves parelles (també per les persones vídues) com una desaparició només parcial, en el sentit que hi ha clarament una solució de continuïtat de la relació amb els difunts, si bé en el plànol simbòlic, en les vides actuals de les persones involucrades: objectes on es fan presents regularment, converses, records, aparicions en somnis, homenatges, rituals, comentaris de la mainada, amistats comunes, família extensa... La mort d'un cònjuge, doncs, no significa la seva desaparició, la seva erradicació de la vida relacional que deixen enrere: hi ha una gestió constant d'aquesta presència simbòlica, una convivència amb una nova forma, una forma idealitzada, congelada, però al mateix temps ben sòlida, persistent i evident. Els morts hi són, no sempre, però hi són, i conformen amb les noves parelles una mena de triangles en els quals un dels vèrtexs no és tangible, però condiona les relacions en molts aspectes. A partir d'aquest plantejament se'ns apareix una paradoxa: la viduïtat, malgrat que és un concepte/identitat que només cobra sentit dins una estructura monògama, curiosament obliga d'alguna manera a una integració de la persona difunta en les relacions posteriors per part dels diversos agents involucrats. Dit d'una altra manera: la viduïtat condueix forçosament les posteriors relacions amoroses a una forma de no-monogàmia en el plànol afectiu i simbòlic, i això succeïx independentment de la voluntat de les persones implicades i de la gestió que en facin. I és precisament en el plànol de la gestió emocional on hi ha la gran diferència qualitativa entre el cas del Jordi i el de la Roser, com hem anat veient. En el primer cas, hi apareixen pors, incomoditats, gelosia, desubicació, sentiments de competència i dubtes. En el segon, hi ha una actitud intencionadament integradora, empàtica, fins i tot podríem dir que estimuladora d'una relació entesa en certa mesura com a un triangle afectiu viscut amb un alt grau de solidesa, reafirmació i consciència. Aquesta triangularitat, òbviament, té unes característiques pròpies quan el cas de la tercera persona resulta ser difunta. Una d'elles és el fet que aquest vèrtex simbòlic/afectiu és una entitat que, en tant que va marxar de forma sobtada i en un bon moment de la relació original, es manté en un plànol d'idealització i de congelació en el temps, d'inamovibilitat, d'inalterabilitat. I pel fet de no estar present en cos, no permet en realitat una gestió, un diàleg, una

aproximació tal com es podria donar en els casos de conflictes/situacions relacionals en els quals hi hagués tres persones vives implicades. Els triangles en els que es veuen involucrats el Jordi i la Roser són triangles fantasma, triangles impossibles. Cadascuna de les persones implicades ha de resoldre l'equació com bonament poden: adaptant-se, resignant-se, integrant-ho, acceptant-ho... En el cas de la Roser, és evident que les eines i recursos apresos durant la seva etapa poliamorosa li han permès de gestionar d'una manera més fàcil aquesta complexitat: l'ha integrada d'una forma molt clara i des d'un bon començament.

Un altre factor destacable d'aquesta especificitat relacional és el fet que, en comparació amb un divorci, les morts sobtades de cònjuges encara joves descrites en aquesta etnografia suposen un llast major i més permanent: en un divorci, que podem entendre com a una *mort relacional*, hi ha espais per a la negociació, la digestió, l'acord d'aquest final. El divorci (i la separació més informal), permet, a més, un cop consumat, tornar molt més fàcilment a la roda de la monogàmia successiva (o seriada), cosa que, com hem descrit abans, no és ben bé el que passa amb els protagonistes de la nostra etnografia, ja que no es pot fer *cau i net* a partir d'aquestes viduïtats.

La comparativa de la diferent gestió emocional per part del Jordi i la Roser dins l'eix d'adhesió/impugnació de l'amor romàntic es fa especialment evident en el moment dels homenatges als morts. La fragilitat i els posteriors dubtes del Jordi davant les mostres d'afecte observades en aquella jornada en la qual l'Helena va decidir-se a explicitar amb paraules el seu amor per en Roger (i que va ser un desllorigador/catarsi per a la resta de les seves amistats presents) només es pot entendre a partir del mite de la mitja taronja, el mite de l'exclusivitat, el mite de l'emparellament i el mite de la fidelitat, tots ells cabdals dins l'esquema ideacional de l'amor romàntic, mites tots aquests desconstruïts ja en el cas de la Roser en la seva experiència prèvia. Un altre element clau de la gestió més empàtica de la Roser rau en el fet que ella mateixa havia perdut recentment familiars directes (germana i pare) en circumstàncies similars. En aquest sentit voldria portar a col·lació part d'una conversa amb Anna R., una activista del col·lectiu poliamorós, que parlant sobre la mort i l'amor feia una sèrie de reflexions sobre la gent que comparteix el dolor pels mateixos morts. Aquesta reflexió situa exactament la posició de l'Helena en aquell context. El vincle amb la gent que comparteix morts estimats és insubstituïble i necessari per a la gestió del dolor i la pèrdua, i sovint, en un context de relació monògama/romàntica costa d'entendre aquesta situació per part (especialment) de les noves parelles, ja que hi opera una lògica de substitució (mite de l'exclusivitat), i no de superposició (més d'acord amb els plantejaments impugnadors):

(...) when someone close to you dies (she lost her father and brother) one of the few pleasures is to be with other people who also loved them. She remembers talking to and laughing with the friends of her brother at his funeral (not even talking about her brother, just knowing that those people shared her pain), and I have the same exact memory from my brother's funeral. It's something that cannot be shared with other people who did not know/loved the dead person -for example, my boyfriend of that time could empathize with me and feel sad for me, but he could certainly not share the loss with me. Sharing the memory of a commonly loved one makes us feel much less lonely in our own loss/grief. (...) In a mono setting, the ex-partners of a dead person may well be suffering enormously too, but their suffering is not acknowledged or respected. I remember recently a woman in my office who was grieving the death of her

ex-husband, with whom she had lived for years and had children with, but had divorced from some 10 years before. She told me it was particularly difficult as her friends did not understand her grief (as she was supposed to "be over him" already) and her current partner found it very unsettling. In a mono context, ex-partners cannot usually support each other, and of course cannot grieve with the last (official) partner. (Ana, comunicació personal).

Un altre concepte molt interessat aparegut durant les entrevistes és el que en Francesc molt encertadament anomena *gelosia retrospectiva*, quan feia referència al sentiment de competència vers les experiències amoroses prèvies de la seva primera companya. Immediatament podem traçar un paral·lelisme amb el fenomen de la viduitat, que si bé és la finalització d'una relació de naturalesa totalment diferent que aquella de la separació/divorci, també s'inscriu perfectament dins el marc de l'amor romàntic i el mite de l'exclusivitat: es voldria que les relacions passades de les parelles fossin inexistents, oblidades, desaparegudes, ignorades, infravalorades... però ens trobem en què, com hem vist, persisteixen, i per tant suposen un desencaix respecte de les expectatives dipositades dins l'ordre ideacional de l'amor romàntic. Una altra cara de la mateixa moneda seria aquella actitud de certes persones que, emparellades amb persones separades/divorciades/vídues demanen explícitament no saber res dels seus amors passats, fins al punt d'explicitar vetos o generant de facto un tabú: i tot això combinat amb una possible autocensura per les seves contraparts per tal de no ferir sentiments ni propiciar conflictes... i potser també un intent d'ofegar les contradiccions generades.

Un altre element paradoxal és el *mite de l'eternitat*, que dins un context d'amor romàntic tradicional es materialitza en la famosa promesa "fins que la mort ens separi". Aquesta intenció/ideació acaba topant amb una realitat molt distinta: com hem vist, la separació generada per la mort és una separació fallida, una no-separació, una continuació per altres mitjans: simbòlics, socials... fins i tot espirituals. La promesa romàntica d'un amor etern topa amb la realitat inesperada, provoca una situació sorprenent, ja que posa precisament la base per una monogàmia que de cop i volta es torna fràgil, contradictòria i incòmoda, que obliga a fer mans i mànigues per no caure fora del marc hegemònic.

Una recerca antropològica hauria de tenir sempre algun element d'anàlisi o perspectiva intercultural, i no voldria deixar passar l'ocasió d'explicitar una troballa molt especial: el paral·lelisme entre els conceptes *compersió* i *mudita*. La paraula *compersió* és un neologisme de la comunitat poliamorosa, i fa referència al sentiment de joia/felicitat que sent una persona respecte del gaudi que la seva parella (o parelles) sexeafectives tenen amb terceres persones (en un context poliamorós aquestes terceres persones s'anomenen *metamors*). Una definició més acurada seria aquesta:

Compersion is a state of empathetic happiness and joy experienced when an individual's current or former romantic partner experiences happiness and joy through an outside source, including, but not limited to, another romantic interest. This can be experienced as any form of erotic or emotional empathy, depending on the person experiencing the emotion. The concept is now widespread within the polyamorous community, and was originally coined by the now defunct Kerista Commune in San Francisco. The related adjective is *compersive*. It is common for people within the polyamorous community to state that jealousy comes with the territory of open romantic relationships.

Compersion has often been referred to as "the opposite of jealousy" and some advocates state that through time and experience, it becomes an efficient method for combating jealousy.⁵

La forma en què la Roser gestiona/narra la relació amb en Francesc i la difunta Judit apunta clarament cap a la *compersió*, com podem veure. I això ho fa empenya per una desconstrucció conscient personal, emocional i política de la monogàmia, però també hi podem trobar un lligam directe amb la seva pràctica meditativa, i aquí hi ha l'aspecte intercultural més rellevant al que feia referència, el concepte *mudita* de la tradició budista:

Mudita is not mere sympathy but sympathetic or appreciative joy. Its direct enemy is jealous (issa) and its indirect enemy is exhilaration (pasha) its chief characteristic is happy acquiescence in others prosperity and success (anumodana) mudita embraces all preposterous beings. It eliminates dislike (arati) and is the congratulatory attitude of a person. (Narada, 1998).

Com podem apreciar, hi ha gairebé un calc entre els dos conceptes d'origens culturals diferents, si bé potser el concepte *mudita* és una mica més ampli: depassa el marc de les relacions sexeafectives per anar una mica més enllà.

8. CONCLUSIONS

L'impacte de la viduïtat en les dues estructures relacionals analitzades posa de manifest les contradiccions i paradoxes del marc ideacional de l'amor romàntic en demostrar-se que la mort d'un cònjuge mai implica l'establiment d'una *taula rasa* afectiva de les persones vinculades amb el/la difunt/a. Immediatament després de la mort, emergeix un nou espai simbòlic que ocupa el lloc de l'espai presencial de la persona finada. I és des d'aquesta nova posició que s'estableix una continuïtat sobre un vincle que és cuidat, alimentat, continuat per les persones més properes, i això és independentment del fet que els cònjuges hagin fet o no un dol ordenat i conscient. Les eines conceptuais i l'experiència en les anomenades no-monogàmies ètiques poden ajudar a situar-se en un espai de flexibilitat i empatia que faciliti la integració d'una nova etapa que des del marc de l'amor romàntic genera desorientació. La mort d'un cònjuge obliga a re situar la perspectiva de l'amor en un nou punt des del qual cal una reordenació o reconceptualització dins la xarxa de vincles, i aquest moment crític/liminal és idoni per a repensar els afectes i qüestionar el marc relacional hegemònic que hem naturalitzat fins aquell moment.

Conscient que la llargada d'aquest treball de recerca en limita molt les possibilitats d'aprofundiment i ampliació de temàtiques, voldria proposar algunes matèries que podrien formar part d'una recerca futura. D'una banda penso que és pertinent una investigació/debat entorn de si la viduïtat és (o és viscuda com) una identitat o un estat, i de com aquest element varia o no la seva qualitat en funció del pas del temps i com afecta els vincles establerts en funció d'aquest dinamisme. Una altra línia d'investigació i anàlisi hauria de ser la inclusió de la perspectiva de gènere: quines són les implicacions específiques del fet que en un dels casos la persona vídua sigui una dona i en l'altra ho sigui un home, com afecta això a les expectatives socials envers la viduïtat i les percepcions pròpies i alienes envers les noves relacions i dins tot l'entramat de l'amor romàntic. Un altre possible front d'investigació podria ser fer una

⁵ Font: diccionari Sensagent/Le Parisien <<https://tinyurl.com/y4dhpho5>> [Consulta: maig 2019]

anàlisi intercultural a fons, on poguéssim comparar altres perspectives de la viduïtat i com impacten en diferents teixits afectiu-culturals. Per finalitzar, també voldria reconèixer que l'ampliació del treball etnogràfic per cobrir els dos extrems de l'espectre (una parella molt més tradicional d'una banda i potser algun/a anarquista relacional de l'altra) podria haver ajudat a fer una recerca i anàlisi més profundes.

9. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

- Easton, D.; Hardy J.W. (2009). *The ethical slut: A roadmap for relationship pioneers*. Berkeley: Celestial Arts.
- Enguix, B.; Roca, J. (2014). "Etnografiando los márgenes y las periferias sexo-amorosas", a *Periferias, fronteras y diálogos* (Pàg. 125-136). Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- Esteban, M. L. (2008). "El amor romántico dentro y fuera de occidente: Determinismos, paradojas y visiones alternativas", a *Feminismos en la antropología: Nuevas propuestas críticas*. Donostia: Ankulegi.
- Esteban, M.L.; Távora, A. (2008). "El amor romántico y la subordinación social de las mujeres: revisiones y propuestas". *Anuario de psicología* (núm. 39: 1, Pàg. 59-73). Barcelona: Universitat de Barcelona.
- Fisher, H. (1996). "The origin of romantic love and human family life". In: *National Forum*. (Pàg. 31). Baton Rouge (EUA): Honor Society of Phi Kappa Phi.
- Fisher, H. (2004). *Por qué amamos. Naturaleza y química del amor romántico*. Citat de Mèxic: Santillana Editores Generales.
- Gahran, A. (2012). "Riding the relationship escalator (or not)" [article en línia]. Solo Poly [Data de consulta:12 de maig de 2019] <<https://tinyurl.com/y347dj8j>>
- Giddens, A. (1998). *La transformación de la intimidad. Sexualidad, amor y erotismo en las sociedades contemporáneas*. Barcelona: Cátedra.
- Herrera, C. (2010). *La construcción sociocultural del amor romántico*. Madrid: Fundamentos.
- Illouz, E. (2009). *El consumo de la utopía romántica: El amor y las contradicciones culturales del capitalismo* (Pàg. 17-30). Buenos aires: Katz Editores.
- Levin, I. (2004). "Living apart together: A new family form". *Current sociology*, 52(2), Pàg. 223-240. Madrid: International Sociological Association/Universidad Complutense.
- Nārad, M. (1998) *The Buddha and his teachings* (Pàg. 536). Kulala Lumpur: Buddhist Missionary Society.
- Nordgren, A. (2006). "The short instructional manifesto for relationship anarchy" [article en línia]. The Anarchist Library [Consulta: 6 de maig de 2019] <<https://tinyurl.com/zn9tfpu>>
- Roca, J.; Enguix, B. (2015). "Love and Its Transformations. Rethinking Romantic Love" *Discussions, Imaginaries, and Practices* (Pàg. 1-24). Cambridge: Enguix & Roca/ Cambridge Scholars Publishing.

- Roigé, X.; Dalmau, A. (2016). *T'estimo? Una història de l'amor i el matrimoni*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Shumway, D. (2003). *Modern love: Romance, intimacy, and the marriage crisis*. Nova York: NYU Press.
- Simpère, F. (2010). *Aimer plusieurs hommes*. Paris: Autres mondes.
- Taormino, T. (2008). *Opening up: A guide to creating and sustaining open relationships*. Nova Jersey: Cleis Press.
- Turner, P. (2019). "You've Heard of Polyamory, but What About Ambiamory? [article en línia] a Kinkly. [Consulta: 6 de maig de 2019] <<https://tinyurl.com/y6tbhmlv>>
- Vasallo, B., et al. (2015). *(h)amor1*. Madrid: Continta me tienes/Sandra Cendal..
- Veaux, F.; Hardy, J.; Gill, T. (2014). *More than two: A practical guide to ethical polyamory*. Portland: Thorntree Press.
- Yela, C. (2003). "La otra cara del amor: mitos, paradojas y problemas". *Encuentros en Psicología Social*. (núm. 1:2, Pàg. 263-267). Màlaga: Ilustre Colegio Oficial de Psicología de Andalucía Oriental.